

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра психології

Новак Ксенія Сергіївна

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ШЛЮБОМ
ЖІНОК ПЕРІОДУ РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ**

Спеціальність: 053 Психологія

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник
_____ Пухно С. В.
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри психології
«_____» _____ 2021 року

Виконавець
_____ Новак К.С.
«_____» _____ 2021 року

СУМИ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ШЛЮБОМ ЖІНОК ПЕРІОДУ РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ.....	6
1.1. Феномен задоволеності шлюбom у психології.....	6
1.2. Вікові особливості жінок періоду ранньої дорослості.....	13
1.3. Основні чинники, що впливають на задоволеність шлюбom жінок періоду ранньої дорослості	20
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ШЛЮБОМ ЖІНОК ПЕРІОДУ РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ	33
2.1. Характеристика процедури проведення і методів дослідження.....	33
2.2. Виклад та аналіз результатів емпіричного дослідження.....	36
2.3. Програма-тренінг «Гармонія, а не конфлікт в подружньому житті».....	43
Висновки до розділу 2	48
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Задоволеність шлюбом, подружніми стосунками є одним з найважливіших компонентів задоволеності життя в цілому і фактором психічного здоров'я та психологічного благополуччя людини. Проблеми взаємовідносин чоловіків і жінок в шлюбі не виходять з розряду актуальних на сучасному етапі розвитку суспільства. Уявлення про те, які функції повинні виконувати чоловік і жінка в шлюбі, специфіка взаємодії, емоційні переживання цієї взаємодії впливають на якість їх взаємовідносин і, як наслідок, – на психічне здоров'я. Проблема задоволеності шлюбом обумовлена тим, що психологічний клімат сім'ї, який залежить від переживання подружжям задоволеності або незадоволеності шлюбом, не є чимось незмінним, даним раз і назавжди, відповідно, вивчення цієї проблеми завжди буде актуально.

Аналіз літератури свідчить, що проблеми задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості цікавить як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, і знайшли відображення у роботах В. А. Сисенко, С. І. Голод, Т. В. Андрєєвої, Ю. Є. Альошиної, О. В. Єгорової, Н. Г. Юркевич, М. М. Обозова, А. М. Обозової, П. К. Керіг, Л. Б. Шнейдер та інших науковців. Від того, наскільки жінка задоволена шлюбом не в останню чергу буде залежати розвиток та існування сім'ї. Актуальність визначеної проблеми підтверджується зростаючим практичним інтересом до вказаного кола питань.

Мета дослідження: визначити психологічні чинники задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу сучасних наукових здобутків у галузі психології, провести теоретичне дослідження проблеми задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості.
2. Провести емпіричне дослідження щодо визначення задоволеністю шлюбом жінок періоду ранньої дорослості та виявлення психологічних

чинників, що впливають на переживання задоволеності жінками вказаного віку подружнім життям.

3. Розробити тренінгову програму для раціонального вирішення конфліктів у сімейних взаєминах.

Об'єкт дослідження: задоволеність шлюбом як психологічний феномен.

Предмет дослідження: психологічні чинники задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості.

Методи дослідження.

1. Теоретичні методи: аналіз, узагальнення, систематизація та інтерпретація наукових даних.

2. Емпіричні методи: психодіагностичні методики «Ступінь задоволеності шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко), «Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет» (РЕА) (А. Н. Волкова), «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозмана).

Наукова новизна та практичне значення дослідження полягає у систематизації наукових даних щодо проблем задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості та їх використання у системі профілактичних і корекційних заходів, що забезпечують збереження й зміцнення психічного здоров'я людини та функціонування сучасної родини.

Апробація результатів та публікації. Основні положення дослідження доповідалися та обговорювалися на: VII Міжнародній науково-практичній конференції «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя» 18-29 травня 2021 р.; XI Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка (м. Суми, 22–23 квітня 2021 р.); III Международной научно-практической конференции «Innovations and prospects of world science» (4-6 ноября 2021 года, Ванкувер, Канада).

Публікації:

1. Новак К. С. Психологічні чинники задоволеності подружжя шлюбом.

Молодь у психології: етнічна самосвідомість та міжетнічна взаємодія:

збірник наукових праць. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2021. С. 112-114.

2. Пухно С. В., Новак К. С. Задоволеність шлюбом жінок періоду ранньої дорослості як актуальна проблема сьогодення. *Innovations and prospects of world science. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2021. Pp. 584-589.*

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота містить 5 таблиць, 5 рисунків, 3 додатки. Список використаних джерел становить 50 позицій. Загальна кількість основного тексту 53 сторінки. Загальний обсяг роботи 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ШЛЮБОМ ЖІНОК ПЕРІОДУ РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

1.1. Феномен задоволеності шлюбом у психології.

«Задоволення» і «задоволеність» – психологічні терміни з дуже широким значенням. В психології зазначають про задоволеність життям в цілому і про задоволеність стосунками з конкретною людиною незалежно від ступеня значимості даної людини для особистості [26, с. 476–510]. Проведений аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що основний фактор якості шлюбу, що характеризує внутрішньо-сімейну ситуацію, – це ступінь задоволеності шлюбом партнерами, яка багатьма ототожнюється зі стабільністю цього соціального інституту.

Термін «задоволеність» використовується в науковій літературі в різних значеннях: загальна задоволеність життям, задоволеність професійною діяльністю, тощо. «Задоволеність» визначається як суб'єктивна оцінка якості тих чи інших об'єктів, умов життя і діяльності, життя в цілому, відносин з людьми, самих людей і ставлення людини до самої себе (самооцінка). Задоволеність шлюбом більшістю фахівців визначається як внутрішня суб'єктивна оцінка, ставлення подружжя до власного шлюбу.

Сім'я є найважливішим соціальним інститутом життя людини. Різні підходи до вивчення сім'ї в психологічній літературі обумовлюють її першочергову значимість в процесі формування особистості. Наслідком глобальних змін в сучасному суспільстві стало розширення спектра соціальних ролей чоловіків і жінок, яке виражається в прагненні до подолання гендерних стереотипів, зростаючому значенні цінності особистісної свободи, самовираження і т.п. Вказане призводить до трансформації сімейних відносин, установок і цінностей, якість яких тісно пов'язана із задоволеністю подружжя шлюбом.

Вивчення феномена задоволеності шлюбом чоловіків і жінок у вітчизняній та зарубіжній психології проводиться вже близько трьох десятиліть у рамках вивчення феномену шлюбу. За цей час виявлено безліч факторів, що обґрунтовують багатогранність даного поняття. Проте, за умови, що інститут сім'ї з плином часу зазнає значних змін, дослідження питання задоволеності шлюбом подружжя завжди буде актуальним. Значна кількість досліджень задоволеності шлюбом проводиться в контексті сімейної психології, в тому числі, – серед дослідницьких пошуків і виявлення чинників, що так чи інакше впливають на задоволеність подружжя шлюбом.

Сьогодні спостерігається підвищений інтерес до питань сімейних відносин зі сторони різних галузей знання – психології, педагогіки, соціології. Пояснюється це, перш за все, тим, що традиційний інститут сім'ї переживає певну кризу, яка обумовлена зміною змісту шлюбно-сімейних відносин [15, с. 709–714].

Зокрема, дослідники виділяють основні задачі партнерів у шлюбі для його гармонізації та задоволеності.

1. Відділити себе емоційно від батьківської сім'ї для того, щоб можна було повноцінно вкласти сили та почуття в свій власний шлюб, але, в той же час, – віднайти можливі точки перетинання з обома батьківськими сім'ями. По-друге, у шлюбах до цієї задачі, також, належить звільнення від «привидів» першого шлюбу.

2. Завдання створення партнерства у шлюбі, яке повинно бути заснованим на взаємній ідентифікації, виділяє близькість, яка належать обом партнерам. При цьому, відбувається встановлення меж, що захищають незалежність кожного з партнерів у шлюбі. Основною проблемою сучасного шлюбу є постійна напруга при збереженні балансу між спільністю і незалежністю партнерів.

3. Формування повноцінних сексуальних відносин.

4. Об'єднання зусиль, що спрямовані на реалізацію зобов'язань у зв'язку з народженням дитини, при цьому – збереження незалежності особистості і близькості подружжя.

5. Уміння «опрацьовувати» проблеми, що виникають у кризові періоди життя сім'ї, зберігати міцність родинних зв'язків в умовах несприятливих обставин.

6. Створення можливостей всередині сім'ї для вираження емоцій і вирішення конфліктних ситуацій.

7. Створювати та підтримувати психологічно сприятливий клімат в сім'ї як з метою вирішення певних проблем, так і для зміцнення родинних відносин.

8. Забезпечення комфортних умов для кожного з партнерів у шлюбі, а також, – задоволення потреби в отриманні емоційної та інших видів підтримки.

9. Завдання, що супроводжує сімейну пару протягом усього життя, – це збереження романтичних уявлень про кохання під час переживання сімейних проблем, що виникають в процесі подружнього життя [28].

Найбільш важливою і актуальною на сьогоднішній день проблемою є проблема задоволеності шлюбно-сімейними відносинами в молодих сім'ях (молода сім'я – сім'я в перші три роки свого існування після укладення шлюбу, за умови, що кожному з подружжя ще немає 30-ти років і для них це перший шлюб). Слід зазначити, що молода сім'я є однією з найбільш незахищених груп населення, вона постійно зазнає певних труднощів, зокрема, – це соціально-економічні проблеми, складності в психологічній сфері взаємовідносин і т. д. Етап психологічної адаптації до шлюбно-сімейних стосунків – один з основних в процесі становлення молодої сім'ї. Від того, наскільки успішно подружжя пройде даний етап, а саме, – наскільки ефективно вони зможуть виконувати певні соціальні зобов'язаності (нести відповідальність за власне життя і життя партнера, за свої рішення і вчинки), багато в чому залежить збереження і стабільності життя молодої сім'ї.

Щодо самого поняття задоволеності шлюбно-сімейними відносинами, то це поняття пов'язане з певною реалізацією уявлення (образу) про сім'ю, яка

складається у свідомості кожної людини під впливом різних обставин (реальних, символічних), що складають її досвід. Іншими словами, під задоволеністю шлюбом розуміється певна внутрішня суб'єктивна оцінка кожного з подружжя щодо власних сімейних відносин [24, с. 181–190].

Значна увага науковців, які досліджують психологію сім'ї, спрямована на детальне вивчення феномену «задоволеність шлюбом». Виділяють: загальну задоволеність шлюбом і задоволеність окремими складовими сімейного життя.

В дослідженні про задоволеність шлюбом Д. А. Мельнікова, стверджує, що благополучна сім'я – це морально і духовно здоровий, міцний союз, який визначає розвиток майбутнього покоління і держави [29, с. 112–125].

У «сучасних» сім'ях для підтримки високого рівня задоволеності шлюбом подружжя необхідне успішне вирішення конфліктів за рахунок зниження емоційного «тиску» партнерів один на одного, активного емпатійного спілкування, партнерства та розподілу зобов'язань стосовно ведення домашнього господарства. У традиційних сім'ях це відбувається за рахунок прояву любові, ніжності, довіри, високої оцінки дружини в ролі організатора дозвілля, готовність прислухатися до чоловіка, створення та підтримки позитивного емоційного клімату в сім'ї. Необхідною є терпимість чоловіка до автономії дружини і активність чоловіка в ролях «годувальника» та сексуального партнера [22, с. 426–428].

Задоволеність шлюбом постає як результат адекватного втілення уявлення (образу) про сім'ю, що формується у свідомості людини під впливом зіткнення з різними подіями, її життєвим досвідом.

Стабільність сім'ї та задоволеність шлюбом – поняття не взаємовиключні, вони мають багато спільного, але однозначного трактування немає: стабільні шлюби не завжди характеризуються високим рівнем задоволеності шлюбом. Наприклад, для традиційних сімей цілком звичайний стабільний шлюб при повній незадоволеності подружжя своїми відносинами, а в сучасній сім'ї подібна незадоволеність може привести до розлучення навіть при наявності дітей [35].

У психологічних словниках задоволеність позначається як «стан задоволення, що виникає у людини після усвідомлення того, що вона досягла бажаної мети» [37, 39].

Часто вживаними синонімами терміну «задоволеність шлюбом» є «єдність сім'ї», «сумісність подружжя», «стійкість шлюбу», «стабільність шлюбу». Так, під поняттям «єдність сім'ї» мається на увазі емоційний зв'язок, близькість або прихильність членів сім'ї один до одного.

Задоволеність взаєминами з партнером залежить, переважно, від того, в якій мірі кожен з подружжя відчуває почуття радості і задоволення від сімейного життя. У тому випадку, коли будь-які потреби особистості у шлюбі не задовольняються або задовольняються частково, виникають різні порушення в системі життєдіяльності людини. Наслідки незадоволення потреб особистості у шлюбі можуть бути психологічного, фізіологічних і соціально-економічного плану.

Провідним мотивом функціонування шлюбу є задоволення потреби в емоційній прихильності, любові, потреби в продовженні роду, організації побуту, моральної і емоційної підтримки. Саме в шлюбному союзі партнерами організовується і стабілізується задоволення цих потреб [21].

В процесі сімейного життя задовольняються сексуальні, матеріальні, духовні потреби обох членів подружжя. Окреме місце відводиться емоційно-психологічним потребам. Емоційно-психологічні потреби полягають у потребі людини кохати і відчувати себе коханою, потреби усвідомлювати цінність і значимість власної особистості, отримувати психологічну підтримку та допомогу, розуміння. Всі з перерахованих потреб виконують найважливіші функції, які забезпечують стійкість психічного життя особистості і надають необхідні умови для гармонізації життя людини, підвищують загальну психічну стійкість до складних життєвих ситуацій. Актуальною є на сьогодні потреба в підтримці поваги один до одного кожного з партнерів по шлюбу. Стійкість і задоволеність шлюбу в значній мірі залежить від характеру відносин

подружжя, від підтримки і збереження почуття власної гідності. Відчувати любов і повагу від близьких людей є базовою потребою людини [44].

Задоволеність відносинами у шлюбі в значній мірі залежить від того, в якій мірі кожний з партнерів відчуває почуття радості і задоволення від подружнього життя. Укладаючи шлюб, кожна людина прагне до збагачення і наповнення свого життя певним сенсом. Люди припускають те, що після вступу в шлюб їх життя стане набагато краще і цікаве. У тому випадку, якщо надії починають руйнуватися, з'являється реальна загроза існування шлюбу, хоча більшість подружжя щиро впевнені, що одружилися внаслідок почуття любові до партнера. Проте, переживання тільки цього почуття не може сприяти задоволенню всіх вимог життя. Стабільність шлюбу і задоволеність шлюбом – це поняття взаємопов'язані один з одним, і являють собою різні рівні подружніх відносин. Так, наприклад, одним з них є стійкість шлюбу, тобто юридичне збереження цієї структури. Наступний рівень – пристосованість в шлюбі, що передбачає не тільки відсутність розлучення або ситуації здатної привести до нього, але і співпадіння уявлень подружжя щодо розподілу зобов'язань з ведення господарства і виховання дітей. Успішність функціонування шлюбу передбачає збіг уявлень членів подружжя про розподіл функцій членів родини та ціннісних орієнтацій подружжя [27].

Задоволення подружжям основних потреб в шлюбі, позитивний характер міжособистісних відносин, розуміння сімейних ролей і їх виконання кожним, взаєморозуміння та організація і проведення спільного сімейного дозвілля, є факторами задоволеності шлюбом чоловіків і жінок.

На задоволеність шлюбом чоловіків і жінок впливає значна кількість чинників, а саме: характер відносин між подружжям, збіг або невідповідність ціннісних орієнтацій в сім'ї, характер відносин між батьками і дітьми, причини вступу в шлюб і особистісні риси кожного члена родини.

Відчуття «золотої середини», як достатнього рівня задоволеності шлюбом, що досягається спільними зусиллями, створюється самою подружньою парою, постійно змінюється у процесі взаємодії всередині сім'ї.

Основою підґрунтя задоволеності шлюбом можуть слугувати: цінності, що розділяє подружжя у разі, коли визнається важливість та необхідність подружніх відносин, а свій шлюб вони вважають саме таким, яким і хотіли його створити. Ця рівновага вміщає в себе досвід дитячих років, підліткового та юнацького віку, неусвідомлених трансформацій, побоювань, надій і фантазій, які кожен з подружжя привносить в шлюб. Рівновага ґрунтується на реальностях минулого і сучасного як в самій родині, так і в соціальному середовищі, що її оточує. Вона, також, формується під впливом зростання свідомості особистості кожного з подружжя, а також здатності до глибшого розуміння свого партнера та прояву емпатії.

Визначений динамічний процес розглядається в світлі концепції психологічних завдань, які вирішуються в шлюбі, і визначають проблеми в різних сферах взаємовідносин, які вимагають вирішення протягом всього життєвого шляху подружжя. Більшість цих проблем виникає в сімейному житті. Проте, деякі із завдань, такі як «формування почуття спільності водночас з захистом незалежності особистості» – є більш актуальними в період ранньої дорослості; вони потребують свого повторного перегляду на етапі народження в родині кожної дитини, потім – в зрілому віці, коли ролі партнерів в сімейній парі зазнають змін.

Інші завдання, такі як, наприклад, прояв турботи, стають критичними під час вікових змін сімейної пари і під час переживання стресових ситуацій в житті. У певної кількості сімей головною проблемою постає створення і підтримання сексуальної близькості. Це ускладнюється за умови, якщо партнери, або один з партнерів були у попередньому шлюбі і переживали там незадоволення від сексуальної близькості. Для партнерів, життя яких в минулому було наповнене проявами насильства і жорстокості, родина асоціюється з тихим і безпечним місцем, тут відсутність скандалів і конфліктів є вирішальним фактором і має безумовний пріоритет [10, с. 917–928].

У психології виділено, що незадоволеність шлюбом є наслідком незадоволеності наступних потреб:

- незадоволеність сексуальних потреб одного або обох членів подружжя;
- незадоволеність потреби в цінності і значущості власного «Я» (порушення почуття власної гідності з боку партнера, його зневажливе ставлення, образи, критика);
- незадоволеність потреби подружжя в позитивних емоціях (емоційна «холодність», відчуження подружжя);
- неспівпадіння у розумінні подружжям фінансових питань (у питанні взаємного бюджету, утримання сім'ї, вкладу кожного партнера в її матеріальне забезпечення);
- незадоволеність потреби у взаємодопомозі, потреби у співпраці, пов'язаної з розподілом обов'язків в родині;
- різні погляди на проведення відпочинку і дозвілля [43].

Узагальнюючи, можна сказати, що задоволеність шлюбом – це така характеристика подружніх взаємин, яка є суб'єктивною і відображає оцінку подружжя відношення один до одного і свого шлюбу. Задоволеність шлюбом безпосередньо впливає на стійкість шлюбу – низька задоволеність шлюбом при незначному впливі інших важливих чинників призводить до розпаду сім'ї [28].

1.2. Вікові особливості жінок періоду ранньої дорослості.

Період ранньої дорослості починається від закінчення юності і охоплює період життя людини від 22 до 30 років.

Жінка у періоді ранньої дорослості постає перед необхідністю вибору і вирішенням значної кількості проблем, серед яких найбільш значущими є шлюб, народження дітей, професійний розвиток як фахівця. Зазначене вимагає прийняття людиною рішень, в результаті яких зазнають змін раніше сформовані погляди, починають формуватися нові мотиви діяльності.

Окрім визначено, що характерна для цього періоду життя жінки система мотивації, також, може істотно змінюватися внаслідок різних життєвих обставин.

До таких подій відносяться ті, що трапилися повністю неочікувано: раптова смерть близької людини, коханої людини, втрата роботи і т. д. Схожі події часто спонукають молоду жінку до неконтрольованих вчинків, які в свою чергу, можуть істотно змінити її подальше життя.

З віком імпульсивність поведінки під впливом життєвих подій починає зменшуватися, а усвідомлення зовнішніх і внутрішніх обставин власного життя – посилюватися. Це дозволяє жінкам приймати більш раціональні рішення і спонукає їх до більшого «занурення» в причини власних вчинків і вчинків інших людей. В цей період відбувається становлення соціально зрілої дорослої особистості.

Період ранньої дорослості життя людини можна охарактеризувати як період починань у різних сферах. У всіх сферах життя людина цього віку знаходиться на початку шляху, який пов'язаний з певними планами і надіями, більшість з яких сформувалися ще в юнацький період. Хоча, з іншої сторони, ці надії, за своєю сутністю, є мріями, які необхідно здійснити, щоб досягти бажаного. Звідси визначається одне з найбільш важливих завдань ранньої дорослості, а саме, – необхідність поєднати бажане і дійсне, втілити мрію в реальність.

Будуючи плани на майбутнє, більшість молоді не надає собі звіт в тому, що реальне майбутнє – це не майбутнє взагалі, а майбутнє певним чином побудованого сьогодення, мрія позбавлена безпосереднього спонукання. У зв'язку з цим, дуже часто мрії про досягнення слабко пов'язані з реальністю. Для реалізації мрія повинна стати конкретною метою. Визначення для себе перспективних цілей життя, наполегливість у пошуку способів вирішення намічених завдань, – ці прагнення в періоді ранньої дорослості ще нерозвинені повністю, знаходяться на етапі становлення.

Період ранньої дорослості – це час створення сім'ї і налагодження сімейного життя, визначення ставлення до суспільного життя і своєї ролі в ньому, час професійного становлення.

Вибір чоловіка і створення сім'ї – одна із складових життя жінки періоду ранньої дорослості. У цей період більшість жінок виходить заміж, це вік найбільшої статевої активності, період, коли організм жінки повністю готовий до народження дитини [27].

Е. Еріксон стверджував, що рання дорослість знаменує час, коли люди прагнуть сформувати інтимні стосунки [23]. З. Фрейд стверджував, що здорова доросла людина – це та, яка вміє «кохати і працювати».

Інтимність може бути реалізована через близькі дружні стосунки, романтичні стосунки, створення сім'ї. Е. Еріксон стверджував, що відчуття ідентичності людини, отримане на попередніх етапах розвитку, є невід'ємною частиною інтимних стосунків. Дані сучасних досліджень в психології підтверджують, що ті люди, які не мають вираженого почуття ідентичності, менше задоволені стосунками, крім того, – вони емоційно ізольовані, самотні та схильні до апатії [24].

Створення сім'ї є важливою складовою життя людини. Розвиток жінок – їх духовне зростання, розвиток здібностей і т. д., залежить від того, як складається їх сімейне життя. Невдалі шлюби можуть спричинити гальмування розвитку особистості і професійний зріст, негативно вплинути на відносини з іншими чоловіками, на ставлення до світу та життя в цілому. Як стверджує І.Ю.Кулагіна, після 30 років укладання перших шлюбів рідкісне явище [25]. Згідно соціологічних досліджень – жінки, які не вийшли заміж до 28-30 років, в подальшому можуть залишитися незаміжними. Вони стають занадто вимогливими до чоловіків, у них спостерігається ригідність звичок, що часто ускладнює можливості спільного життя [27].

Значна подія в житті жінки – народження дітей. Зазнає змін весь уклад сімейного життя, у подружжя виникають нові обов'язки, нові сфери

відповідальності один перед одним і нова спільна відповідальність за життя дитини [27].

Таким чином, створення сім'ї – це соціальне завдання – «завдання розвитку» молодих людей [36].

Другим головним завданням цього періоду життя є професійне самовизначення людини.

Провідна діяльність людини періоду ранньої дорослості – це професійна діяльність. У цей період відбувається оволодіння обраною професією. Уже в молодості жінки можуть досягти в своїй професії досить високого рівня майстерності і мати соціальне визнання професіонала своєї справи. Разом з майстерністю формується почуття професійної компетентності, що надзвичайно важливе для особистісного розвитку в період ранньої дорослості, – особливо, коли обрана професія відповідає покликанню [27].

Вибір роботи впливає не тільки на соціально-економічний статус, але й на вибір кола друзів, життєві цінності, місце проживання та на багато інших аспектів життя. І хоча матеріальна складова є важливим компонентом у виборі професії молодою людиною, але важливі також і якість життя, досягнення, визнання, задоволення, безпека.

В період ранньої дорослості виникає прагнення до самовираження у професійній діяльності, кар'єрне зростання; формується індивідуальний життєвий стиль, відбувається реалізація індивідуальних сенсів життя та створення системи особистісних моральних, духовних, культурних цінностей.

Головними у зазначеному періоді постають сімейні відносини і почуття професійної компетентності [27, 50].

Молоді жінки зустрічаються з серйозними завданнями життя. Багато жінок на початку цього етапу стурбовані початком кар'єри, вони навчаються, щоб отримати певну кваліфікацію. Виникають проблеми з працевлаштуванням – так, у багатьох країнах рівень безробіття серед молоді протягом останнього століття став дуже високим. Навчання, працевлаштування та безробіття – це події життя, які пов'язані з переживанням молодою людиною стресів. Усе це

відбувається разом зі змінами у стосунках з батьками та зростаючим очікуванням, що молода людина візьме на себе відповідальність за власне життя. Більшістю жінок ці проблеми переживаються як кризові.

Результати дослідження Д. Левинсона [42] демонструють, що входження в період ранньої дорослості жінок складається з виконання тих же завдань, що вирішують і чоловіки, проте, досвід жінок істотно відрізняється від досвіду чоловіків. Якщо мрії чоловіків про майбутнє, в цілому, носять «однорідний» характер і пов'язані з роботою, то мрії жінок більш складні: вони прагнуть поєднувати кар'єру і заміжжя. Навіть тоді, коли соціальне оточення вважає, що жінки домоглися успіху, вони продовжують задля нових досягнень жертвувати або кар'єрою, або родиною. Жінки, також, пізніше, в порівнянні з чоловіками, «влаштовують» свою кар'єру, оскільки довго перебувають в періоді «професійного учнівства».

Для жінок 22-23 років характерним ціннісним орієнтиром є переживання такого почуття як любов та створення сім'ї, а для 30-33-річних жінок – ціннісні орієнтири – сім'я, почуття впевненості в собі і можливості прояву творчості у діяльності.

Розвиток психофізіологічних функцій, що розкривають особливості функціонування сенсорно-перцептивної сфери у жінок сягає свого максимуму до 25 років, потім розвиток цієї сфери стабілізується і зберігається до 40-річного віку. Водночас, розвиток вищих психічних процесів або інтелектуальних характеристик, продовжується протягом усього періоду ранньої дорослості. При цьому, якщо показники невербального інтелекту досягають свого максимуму в 30-35 років, то вербальний інтелект змінюється ще після 40 років. Інтелектуальний розвиток жінки у період ранньої дорослості тісно взаємодіє з формуванням або трансформацією її особистості.

Період ранньої дорослості життя жінки пов'язано з:

- початком професійної діяльності та самореалізації в цій діяльності.

В теорії типів особистостей Дж. Холланда [5], визначено, що жінкаа обирає ту професію, яка відповідає її типу особистості. Автор визначає шість типів

особистості (дослідницький, артистичний, реалістичний, соціальний, підприємницький, конвенціональний), і, відповідно, – вибір професії пов'язаний з приналежністю людини до певного з цих типів;

- створенням власної родини, вихованням дітей. Бажання мати стабільність і впевненість призводить до того, що абсолютна більшість шлюбів укладається у віці 20-28 років (А. Ф. Калінін).

- організацією вільного часу, що надає можливість втілити в життя нереалізований творчий потенціал особистості. Самореалізація жінки у діяльності є важливим елементом збереження її психічного здоров'я і самоприйняття.

Е. Еріксон ідентифікує початок зрілості як період від кінця юності до початку середнього віку життя людини. З огляду на попередній етап пізнання «Я», початок трудової діяльності виходить на перший план. Проте, прагнення створення шлюбу з близькою людиною – це також особливість цього періоду життя. Близькість за Е. Еріксоном це не тільки фізична близькість двох людей [50]. У це поняття дослідник вкладає здатність однієї людини піклуватися про свого партнера і ділитися з ним всім істотним без страху втратити при цьому себе. Соціальні умови життя людини можуть полегшувати або ускладнювати здобуття близькості [11].

Кожна сфера людського життя характеризується специфічною особливістю зв'язку діяльності та спілкування: праця – з суспільно-корисною діяльністю, сім'я – з концентрацією та різноманітністю міжособистісних відносин, вільний час – з реалізацією особистісного потенціалу. Основним чинником розвитку людини періоду ранньої дорослості є трудова діяльність, а головними завданнями вікового періоду є професійне самовизначення та створення сім'ї [38].

Однією із ознак дорослості є досягнення економічної незалежності від батьків, яка у деяких людей може початися набагато пізніше в житті через тривалість навчання та невизначеність інтересів. Розвиток кар'єри – важливе

завдання, яке вимагає навичок навчитися відповідати вимогам професійної діяльності, взаємодіяти з колегами, відстоювати власні інтереси. Коли жінка досягає успіху у професійному середовищі, вона переживає почуття особистого досягнення, посилення соціальних зв'язків і фінансової незалежності.

Молоді жінки часто переїжджають, щоб отримати освіту чи роботу, і це позбавляє їх мережі соціальної підтримки. Знайти нових друзів і відчувати приналежність до нової соціальної спільноти може бути складним завданням. Багато жінок розвивають особистісні якості, приєднуючись до благодійних або волонтерських організацій, клубів за інтересами, релігійних організацій, тощо. Більшість жінок цього періоду відчують впевненість у власних силах, рішучість і наполегливість протистояти перешкодам, досягати визначеної мети, а також, – нести особистісну відповідальність за свої дії. У багатьох жінок цього віку розвивається почуття прийняття власних сильних і слабких сторін, позитивна самооцінка [8].

Формування емоційних і стабільних інтимних стосунків важливо для більшості жінок цього віку, але їм може бути важко збалансувати прагнення до незалежності та свободи з бажанням мати інтимного партнера. Деякі жінки вирішують залишатися самотніми, щоб досягати інші особистісні цілі, або вони залишаються самотніми внаслідок складних життєвих обставин.

Народження дітей – це ще один вибір, який багато жінок роблять у молодому віці. Це може бути складним завданням для сучасної молодої жінки оскільки їй потрібно збалансувати подружнє життя, професійну діяльність з піклуванням про дитину [3].

1.3. Основні чинники, що впливають на задоволеність шлюбом жінок періоду ранньої дорослості .

Задоволеність шлюбом та подружніми відносинами незмінно привертає до себе значну увагу дослідників, зважаючи на вагомість визначеного для розвитку відносин і стабільності сім'ї. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі можна знайти чимало різних думок щодо психологічної сутності цих

явищ, проте, загальним є уявлення про те, що задоволеність стосунками (і шлюбом) являє собою узагальнену оцінку подружніх відносин. В психології виділено різні групи факторів, що впливають на задоволеність подружжя шлюбом [47, с. 56–74, 49].

Для жінок періоду ранньої дорослості, які створюють сім'ю, необхідним є задоволення комплексу потреб, таких як: потреба у коханні, у народженні дітей, у спільному зі своїм супутником переживанні емоцій, у розумінні, у задоволенні потреб у спілкуванні. Процес становлення сім'ї є не лише втіленням ідеальних уявлень про шлюб, які сформувалися у подружжя, а й зіткненням із життєвими труднощами. Для створення міцної та благополучної сім'ї необхідні постійні переговори, укладання угод, уміння йти на компроміс та вирішувати конфлікти, які є у кожній парі. Незадоволеність шлюбом багато в чому визначається вибором партнера. Жінки часто уявляють, яким має бути їх майбутній чоловік, і, зіткнувшись з тим, що обранець або не має необхідних, з точки зору жінки, особистісних рис, або його погляди та цінності не відповідають поглядам та цінностям жінки, виявляються незадоволені шлюбом [45].

Ю. С. Громова зазначає, що задоволеності шлюбом залежить від дошлюбних відносин подружжя, мотивів і цілей вступу в шлюб, матеріального становища членів сім'ї, поділу домашніх справ і т. д., а також таких факторів, як індивідуально-психологічні особливості партнерів по шлюбу, наявність дітей, особливості батьківської сім'ї, стаж сім'ї, сексуальне задоволення партнерів по шлюбу, їх професійний розвиток, наявність взаємодопомоги, рольові очікування подружжя, спільне проведення часу, наявність спільних інтересів [18, с. 62–65].

М. М. Обозов і А. М. Обозова зазначають, що неузгодженість і відсутність єдності в думках подружжя щодо функціональних обов'язків в родині, характеру розподілу основних сімейних ролей, призводить до дезорганізації сім'ї, в той час, як збіг думок подружжя за цими показниками, впливає на їх сумісність і успішність функціонування шлюбу.

У дослідженнях Н. Ф. Федотової задоволеність шлюбом тісно корелюється з такими факторами, як співпадіння рольових очікувань у взаємодії дружини та чоловіка, рівень розуміння та сприйняття рольових очікувань іншого кожним з подружжя [45]. Отримані дані свідчать про те, що в щасливих сім'ях думки подружжя про ролі в родині збігаються.

На думку Г. С. Васильченко та Ю. А. Решетняка, задоволеність шлюбом наявна при гармонійній взаємодії наступних чинників: матеріального, фізичного, культурного, сексуального та психологічного [14, с. 25–34; 48, с. 100–101].

Відповідно досліджень В. А. Сисенко, задоволеність сімейним життям залежить від ступеня задоволеності всіх потреб кожної особистості [46]. Для кожного з подружжя повинен бути досягнутий необхідний рівень задоволення потреб, що стимулює позитивні емоції і почуття. С. І. Голод проводить аналіз факторів задоволеності шлюбом, специфічних для жінок і чоловіків, окремо, в рамках перших десяти років спільного подружнього життя [17]. Одним з найбільш важливих факторів, що впливають на задоволеність шлюбом, є взаємна адаптація. Так, для жінок, це не тільки побутова, а й духовна адаптація до подружнього життя, специфіка відносин чоловіка з її родичами, а для чоловіків – сексуальна емоційність дружини [23].

Ю. Є. Альошина представила огляд зарубіжних досліджень з даної проблеми. Дослідницею виділено, що одним з основних критеріїв зміни рівня задоволеності шлюбом є період існування шлюбу [12].

Серед факторів, які впливають на задоволеність подружжя в шлюбі, дослідниками визначені на сьогодні наступні:

- стаж сімейного життя (протягом перших двох десятиліть життя сім'ї задоволеність шлюбом поступово знижується, сягаючи мінімального значення в сім'ях зі стажем шлюбу від 12 до 18 років, а потім різко зростає);
- задоволеність роботою. Більшість жінок, які оцінюють свій шлюб як щасливий, вважають, що робота їх цілком влаштовує. Щодо чоловіків, то

можна визначити складні взаємозв'язки між успіхами на роботі і сімейними відносинами: нестабільність сімейних відносин з'являється як за умов появи труднощів на роботі, так і за умов покращення стану справ;

- розподіл домашньої праці. Відповідно до сучасних досліджень визначено, що у випадках, коли домашні обов'язки повністю виконує жінка, її задоволеність шлюбом нижче, ніж у випадках, коли чоловік допомагає дружині, і за умов однакового навантаження щодо домашніх обов'язків і відповідальності.

- мотиви вступу в шлюб. У шлюбах, де подружжя переживає задоволеність їх спільним життям, мотивом одруження чоловіка та жінки є любов.

- тривалість дошлюбних відносин. Г. Навайтіс вказує на проблеми у шлюбних союзах, які сформувалися за умов короткочасного знайомства, так і за умов тривалого знайомства (близько 5 років);

- міра сексуальної задоволеності подружжя. Серед подружніх пар, які відзначають байдужість або незадоволеність сексуальними стосунками, задоволеність шлюбом мінімальна;

- задоволення емоційно-психологічних потреб, які, в свою чергу, виконують найважливіші функції, що забезпечують стійкість психічного життя людини, надають необхідні умови для гармонійного розвитку психічного життя, підвищують загальну психічну стійкість по відношенню до життєвих труднощів;

- кількість дітей в сім'ї. Відповідно до проведеного аналізу джерел з проблеми задоволеності шлюбом подружніх пар визначено, що чим більше дітей, тим вище рівень задоволеності шлюбом;

- подібності або розбіжності у очікуванні від шлюбу і способу врегулювання конфліктів;

- задоволення потреб в сімейно-шлюбних відносинах, а саме, – потреби в спілкуванні, у емоційному обміні, родинній підтримці та інших.

Аналіз сучасних досліджень надає підстави для визначення двох груп факторів задоволеності шлюбом – ті, що виникли до одруження і ті, що виникли у період шлюбу. Перша група чинників є психологічною основою шлюбу і містить такі аспекти, як якості особистості, ідеал чоловіка або жінки і шлюбу загалом, мотиви вступу в шлюб.

Друга група чинників включає: етично-емоційні стосунки подружжя, психофізіологічні особливості подружжя, співпадіння поглядів на виховання дітей, розподіл домашніх обов'язків, проведення вільного часу, відносини з батьком та матір'ю чоловіка (дружини), з друзями та ін.

В дослідженні Т. О. Моїсеївої, О. Ю. Ооржак, О. Д. Стародубец, було виділено, що сучасні чоловіки і жінки в однаковій мірі задоволені цивільним шлюбом. При цьому, відносини в такому шлюбі характеризується як «партнерські».

Відповідно, задоволеність шлюбними відносинами є динамічним явищем, яке залежить від чинників подружнього життя (задоволеності потреб, рольових очікуваннях та їх збігу щодо розподілу обов'язків і функцій) і дошлюбних факторів, в які входять психологічна «зрілість» подружжя, близькість цінностей і установок [31, с. 393–396].

У вітчизняних і зарубіжних дослідженнях показано, що на задоволеність шлюбом жінок періоду ранньої дорослості впливає велика кількість чинників, що визначають рівень задоволеності: стаж спільного життя, мотиви вступу в шлюб, наявність і кількість дітей, конфлікти, задоволеність роботою, а також рівень доходу, узгодженість сімейних цінностей, соціально-психологічний клімат в родині, сексуальна задоволеність.

Г. Навайтис пов'язує задоволеність шлюбом з терміном предбрачного залицяння, тобто проблемний шлюбний союз може сформуватися як при короткочасному знайомстві, так і при тривалому (близько п'яти років). Також, задоволеність шлюбом дослідник пов'язує з особливостями розподілу домашніх обов'язків між подружжям [13].

Т. В. Зайцева виділяє чотири групи факторів, які чинять вплив на задоволеність подружжя своїми взаємовідносинами: соціальні чинники, які визначаються на рівні суспільства; демографічні та соціально-економічні чинники, які виникають на рівні сім'ї; взаємини з батьками та родичами, спільне проведення вільного часу, оцінка друзів дружини (чоловіка), відношення до вірності у шлюбі, поважне ставлення до чоловіка та жінки, психологічна підтримка, бажання враховувати інтереси один одного [20, с. 392–399].

До факторів, які пов'язані з особистісними особливостями партнерів відносяться: самостійність, соціальний досвід, терпимість, вихованість, особистісна відповідальність за майбутнє сім'ї, уважність, навички спілкування, моральна зрілість, готовність до шлюбу, соціальна активність [34].

Величезний внесок у вивчення проблеми задоволеності шлюбом було внесено М. М. Обозовим і А. М. Обозовою. Інформація, виявлена на основі проведених досліджень з використанням розроблених та адаптованих ними методик, свідчить про те, що відмінність думок подружжя щодо функцій сім'ї, процесу розподілу і виконання основних сімейних ролей, призводить до дезорганізації сім'ї, а, з часом, – і до її розпаду.

Не тільки реальне співпадіння думок подружньої пари з цих питань впливає на їх сумісність, а також і те, як сприймається подібність власних думок з думкою партнера і це чинить позитивний вплив на успішність шлюбу [32, с. 98–101].

У процесі дослідження різних підходів до визначення поняття «задоволеність шлюбом», було визначено, що в науці немає узагальненої концепції понятійного апарату щодо визначеної проблеми, проте, виділено низку факторів, що впливають на задоволеність чи незадоволеність подружжям шлюбом.

Трудова діяльність людей вносить свою специфіку в життя сімейної пари. Задоволення самореалізації жінки в професійній діяльності підвищує рівень її

самоповаги і самоприйняття, що, в свою чергу, впливає на рівень задоволеності жінки шлюбом.

Задоволеність шлюбом залежить від ефективності взаємодії чоловіка і жінки – так, взаємодія, спрямована на конструктивне вирішення проблем і переговорний процес, сприяє задоволеності шлюбом чоловіків та жінок. Конфронтація, уникнення вирішення проблем, наполягання на реалізації виключно власних інтересів, постійна конфліктність, ігнорування партнера у взаємодії не сприяють задоволенню шлюбом подружжя.

Характер професійної діяльності жінок, який надає їй можливість самовираження, підвищує загальну задоволеність шлюбом обох членів подружжя [19].

В літературі зустрічається аналіз причин незадоволеності шлюбом та задоволення потреб людини. Автори виділяють ряд потреб, які впливають на незадоволеність шлюбом в цілому. Серед них наступні: незадоволеність сексуальних потреб, незадоволеність потреби в цінності і захисті власного «Я», незадоволеність потреби в позитивних емоціях, фінансові розбіжності між подружжям, незадоволеність потреби в співробітництві, взаємодопомозі, розбіжність потреб у проведенні дозвілля, відпочинку [43].

Сучасні вчені націлені на визначення і дослідження причин, що впливають на якість сімейних відносин і, як наслідок, – на задоволеність шлюбом. Згідно класифікації факторів, що впливають на задоволеність шлюбним союзом, запропоновану А. Ю. Тавіт, виділено наступні групи. Першу групу складають фактори, що виникли до укладення шлюбу: мотиви створення сім'ї, особистісні особливості подружжя, ідеальні уявлення про свого партнера і про шлюб в цілому. На думку автора, саме ці фактори становлять психологічну основу шлюбу [41, с. 126–131]. Друга група чинників виникає під час сімейного життя. Сюди відносяться емоційні відносини подружжя, єдність поглядів на виховання дітей, розподіл домашніх обов'язків, організація дозвілля і провчення вільного часу, взаємовідносини з батьками подружжя, з друзями, наявність різного роду залежностей [41, с. 126–131].

Отже, можна стверджувати, що у зв'язку з багатьма соціальними факторами, такими як збільшення кількості працюючих жінок, емансипації жінок, зростання рівня добробуту і рівня освіти населення, почалися важливі зміни в галузі сімейно-шлюбних відносин, які, головним чином, виявилися в тому, що основою сім'ї стали не звичаї або економічна необхідність, а характер взаємин між подружньою парою, їх задоволеність життям один з одним і своїм шлюбом; зменшився вплив ролі зовнішніх факторів і, відповідно, зросло значення його «внутрішнього наповнення» [40].

Важливим засобом стабілізації сім'ї сьогодні є підвищення задоволеності подружжя шлюбом і поліпшення взаємин партнерів між собою.

Дослідження шлюбу на сьогодні зосереджені на двох питаннях – виборі партнера та задоволеності шлюбом. Проблема вибору партнера пов'язана з тим, чи обирають потенційні шлюбні партнери один одного через подібність або несхожість за безліччю фізичних, соціальних і психологічних змінних. Проблема задоволеності шлюбом пов'язана з тим, чи передбачають ці характеристики «успіх» шлюбу.

Переживання людьми задоволеністю шлюбом викликає дедалі більшу стурбованість у суспільстві. Дослідники Лі та Фунг пропонують теорію динамічних цілей задоволеності шлюбом, щоб інтегрувати висновки про задоволеність шлюбом з погляду тривалості життя. Теорія стверджує, що у шлюбі люди мають кілька цілей. Ці подружні цілі можна поділити на три категорії: цілі особистісного зростання, цілі дружби та інструментальні цілі. Пріоритет трьох типів подружніх цілей динамічно змінюється протягом життя. Дослідники вважають, що молоді пари зорієнтовані на цілі особистісного зростання. Проте, те, чи досягаються сімейні цілі чи ні і визначає задоволеність шлюбом. Інші фактори, що впливають на задоволеність шлюбом, можуть бути пов'язані з сімейними цілями. Деякі фактори, такі як зміни в житті та культурні цінності, можуть впливати на пріоритет різних шлюбних цілей, тоді як інші фактори, такі як модель спілкування, можуть сприяти досягненню пріоритетних шлюбних цілей [6, 7 с. 1075–1092].

Трамільтон вважає що є шість компонентів, які приносять задоволення у шлюбі, а саме: очікування – перед одруженням це може дуже допомогти, якщо пара повідомить один одному про свої очікування щодо майбутнього спільного життя; прихильність – шлюби приречені на провал через відсутність турботи та прихильності партнерів по відношенню один до одного; індивідуальність – одна з теорій, що лежить в основі шлюбу, – чи надають партнери один одному достатньо особистісного простору; фінансова безпека – для того, щоб подружжя пара могла добре працювати в команді, необхідно від початку домовитися про фінансові питання; дружба – партнери повинні бути найкращими друзями, а не просто коханцями [6].

Задоволення шлюбом – це стан, що відображає передбачувані переваги шлюбу для конкретної людини. Чим більше зобов'язань покладає на жінку її чоловік, тим менше вона, зазвичай, задоволена своїм шлюбом і своїм шлюбним партнером.

На задоволеність шлюбом впливають індивідуально-психологічні особливості партнерів, зокрема, – схильність або виражена акцентуація характеру, рівень невротизму, тривожності, агресивності та ворожості, конфліктності. Ці фактори впливають на характер міжособистісних відносин та є чинниками задоволеності партнерів у шлюбі.

Моделі взаємодії між подружжям також можуть вплинути на те, наскільки вони задоволені своїм шлюбом. Незадоволеність шлюбом найчастіше пов'язана із домінуванням вимог або відмов у взаємодії. У цьому випадку, один партнер критикує іншого, тоді як інший ухиляється від конфронтації та обговорення. Це призводить до подальшої конфронтації і навіть роз'єднання подружжя. Відповідно, у обох партнерів розвивається переживання незадоволеності шлюбом.

Інший компонент задоволеності у шлюбі – це ступінь соціальної підтримки кожного з партнерів та відносин загалом. Процеси підтримки пов'язані з економічними факторами і сприяють задоволенню шлюбом подружжя.

Фізичне насильство в подружніх відносинах впливає на задоволення шлюбом. Люди, включені як партнери по шлюбу у відносини де є фізичне насильство будуть незадоволені шлюбом. Ескалація фізичного насильства може бути результатом багатьох факторів, одним із яких є алкогольна залежність одного з партнерів або обох партнерів [2; 7; 9].

Батьківські сім'ї є прикладом для наслідування для пар, які визначають норми та цінності, пов'язані з шлюбними стосунками, і, отже, можуть впливати на задоволеність і стабільність подружніх стосунків. Позитивна підтримка зі сторони членів батьківської сім'ї впливає на задоволеність молодого подружжя своїми стосунками і є важливою для стабільності шлюбу. Зокрема, – допомага порадою щодо вирішення подружніх проблем, допомага в догляді за дітьми. З іншої сторони, втручання членів батьківської сім'ї у міжособистісні стосунки молодої сім'ї може призвести до конфліктів і може негативно впливати на задоволення шлюбом молодих людей [2].

Чинником, який впливає на задоволеність шлюбом, є стан здоров'я жінки, який включає як фізичне, так і психічне здоров'я. Загалом, між психічним здоров'ям і задоволеністю шлюбом існує зв'язок. Згідно результатів різних досліджень жінок з розладами емоційної сфери, фактори психічного здоров'я впливають на їх переживання задоволеності шлюбом. Зокрема, депресія може призвести до зниження рівня енергії та відсутності задоволення від життя, що, як наслідок, призводить до зниження особистої та соціальної продуктивності, а це, у свою чергу, призводить до проблем у шлюбних відносинах. Дослідження Комбса показало, що гарне фізичне здоров'я жінки призводить до переживання задоволення від спільного з чоловіком життя, однак, зв'язок між задоволеністю подружнім життям і особистим здоров'ям є двостороннім. Відсутність задоволеності шлюбом корелюється з незадовільним фізичним станом, симптомами депресії, проблемами індивідуальної сфери особистості [2].

Висновки до розділу 1

1. В результаті проведеного аналізу наукових джерел відповідно до завдань дослідження, визначено, що задоволеність шлюбними відносинами – це суб'єктивне переживання, яке залежить від задоволеності потреб і очікувань подружжя в шлюбі, що формується на підставі досвіду подружнього життя, під впливом особистих цінностей і установок. Протягом подружнього життя задоволеність шлюбними відносинами змінюється в залежності від етапів та особливостей сімейного життя.

2. На сьогодні задоволеність шлюбом пов'язується дослідниками цієї проблеми із значною кількістю факторів, що залежать від соціально-економічних особливостей розвитку суспільства в цілому, національних традицій, індивідуально-психологічних та вікових особливостей подружжя.

3. В психологічній літературі виділяють значну кількість факторів, що істотно впливають на задоволеність шлюбом подружжя і, зокрема, жінок. До найбільш вагомих факторів задоволеності шлюбом можна віднести наступні: характер взаємин між подружжям, збіг або розбіжності ціннісних орієнтацій подружжя, характер дитячо-батьківських відносин, мотиви вступу в шлюб і індивідуально-психологічні особливості кожного.

4. В результаті проведеного теоретичного аналізу досліджень щодо задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості, визначено, що задоволеність шлюбом жінок визначеного вікового періоду визначається стажем сімейного життя, задоволеністю трудовою або професійною діяльністю, мотивами одруження, також залежить від наявності дітей та їх віку, індивідуально-психологічних та особистісних характеристик партнера по шлюбу.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ШЛЮБОМ ЖІНОК ПЕРІОДУ РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

2.1. Характеристика процедури проведення і методів дослідження.

З метою реалізації мети та завдань роботи, було організоване і проведене дослідження щодо вивчення психологічних чинників задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості.

У дослідженні прийняли участь жінки періоду ранньої дорослості у віці від 23 до 30 років у кількості 60 чоловік.

Для досягнення визначеної мети роботи, були поставлені наступні завдання емпіричної частини дослідження:

- здійснити теоретичний аналіз науково-психологічної літератури щодо проблем задоволеності шлюбом, рольових уявлень, сімейних цінностей у жінок визначеного віку;
- сформулювати експериментальну вибірку і обрати методики дослідження;
- розробити програму та етапи емпіричного дослідження;
- визначити рівень задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості в контексті рольових уявлень, сімейних цінностей та типу устрою сім'ї;
- визначити установки у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості задоволених і незадоволених шлюбом;
- визначити оцінку ступеня розуміння, емоційної привабливості та поваги партнерів у шлюбі жінками періоду ранньої дорослості, що задоволені шлюбом і жінками того ж вікового періоду, які незадоволені шлюбом;
- розробити програму психологічного тренінгу «Гармонія, а не конфлікт в подружньому житті».

Характеристика вибірки. Учасниці експерименту – працюючі жінки, віком від 23 до 30 років, що перебувають у офіційному шлюбі. В дослідженні приймали участь 60 жінок.

Дослідження було побудоване на основі наступних психодіагностичних методик.

1. Методика «Ступінь задоволеності шлюбом» (В. В. Столін, Т.Л.Романова, Г. П. Бутенко).

Методика являє собою опитувальник, що містить 24 тестові питання (Додаток А). Передбачувані варіанти відповіді на питання опитувальника: «вірно», «важко сказати» або «невірно». Час, відведений учасникам опитування на заповнення бланка, строго не обмежується, але виноситься рекомендація, що не варто довго міркувати щодо відповіді на питання.

Автори методики ґрунтувалися на розумінні задоволеності шлюбом як стійкого емоційного явища, що знаходить своє відображення як, безпосередньо, в емоціях, так і в різних життєвих ситуаціях, оцінках, порівняннях партнерів по шлюбу.

Методика зводиться до визначення 6 типів шлюбно-сімейного змісту.

1. Порівняння свого шлюбу з іншими.
2. Уявлення про оцінку власного шлюбу оточуючими.
3. Наявність чи відсутність зазначених почуттів до партнера по шлюбу у теперішньому та минулому.
4. Власна оцінка партнера по шлюбу за певними критеріями.
5. Потреба у зміні характеру партнера по шлюбу.
6. Думка про шлюб взагалі.

Методика призначена для діагностики сімейних пар з питань задоволеності або незадоволення шлюбом.

2. Методика «Вимірювання установок в сімейній парі» Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозмана.

Методика використовується для вивчення установок подружжя – одного з найбільш важливих у сімейній взаємодії компонентів людського життя, та визначення рівня соціально-психологічної сумісності партнерів у шлюбі.

Методика містить 40 суджень, які групуються за десятьма шкалами:

- 1 – ставлення до людей;
- 2 – альтернатива між почуттям обов'язку та задоволенням у шлюбі;
- 3 – ставлення до дітей;
- 4 – автономність подружжя або залежність один від одного;
- 5 – ставлення до розлучення;
- 6 – ставлення до кохання;
- 7 – значення сексуальної сфери в сімейному житті;
- 8 – ставлення до «заборони» обговорення теми сексу;
- 9 – орієнтація на традиційні уявлення про сім'ю;
- 10 – ставлення до грошей.

Текст опитувальника і, так звані, «ключі» представлені у Додатку Б. Методика відповідає психометричним критеріям валідності та надійності. Опитувальник можна використовувати щодо вивчення різних проблем сім'ї.

3. Методика «Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет» (РЕА).

Опитувальник А. Н. Волкової РЕА (розуміння, емоційне тяжіння, авторитетність) був розроблений для діагностики шлюбних відносин сімейних пар (Додаток В).

Мета – оцінка ступеня розуміння, емоційної привабливості та поваги партнерів у шлюбі один до одного.

Опитувальник включає 45 питань. За правилами формулювання питань, негативні твердження (з часткою «ні» відсутні), проте, є твердження щодо позитивного або негативного ставлення партнерів по шлюбу. Питання розподілено на три блоки – 15 питань у кожному.

2.2. Виклад та аналіз результатів емпіричного дослідження.

В дослідженні, як ми вже зазначали вище, було задіяно вибірку з 60 жінок – представниць періоду ранньої дорослості. Учасниці експерименту – працюючі жінки, що перебувають у офіційному шлюбі.

На першому етапі емпіричної складової дослідження було визначено рівень вираженості задоволеності шлюбом учасниць експерименту за допомогою методики «Ступінь задоволеності шлюбом» (В. В. Столін, Т.Л.Романова, Г. П. Бутенко). На основі результатів дослідження визначено дві групи жінок – задоволених шлюбом і незадоволених.

Відповідно до результатів дослідження, 33 учасниці експерименту – жінки періоду ранньої дорослості, мають високий рівень задоволеності шлюбом і складають вибірку «благополучних» у взаєминах з партнером по шлюбу пар.

В результаті дослідження визначено, що 27 жінок, які приймали участь в опитуванні, мають низький рівень задоволеності шлюбом.

Результати проведеного дослідження щодо визначення показників задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Задоволеність шлюбом жінок періоду ранньої дорослості

Показники балового розподілу	Рівень задоволеності шлюбом (шкала оцінок взаємин з партнером по шлюбу)	Показники експериментальної групи
0 – 16 балів	абсолютно неблагополучні	0%
17 – 22 бали	неблагополучні	7%
23 – 26 балів	скоріше неблагополучні	38%
27 – 28 балів	перехідні	0%
29 – 32 бали	скоріше благополучні	8%

Продовження таблиці 2.1.

Показники балового розподілу	Рівень задоволеності шлюбом (шкала оцінок взаємин з партнером по шлюбу)	Показники експериментальної групи
33 – 38 балів	благополучні	32%
39 – 48 балів	абсолютно благополучні	15%

Результати проведеного дослідження щодо визначення показників задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості графічно представлені на діаграмі 2.1.

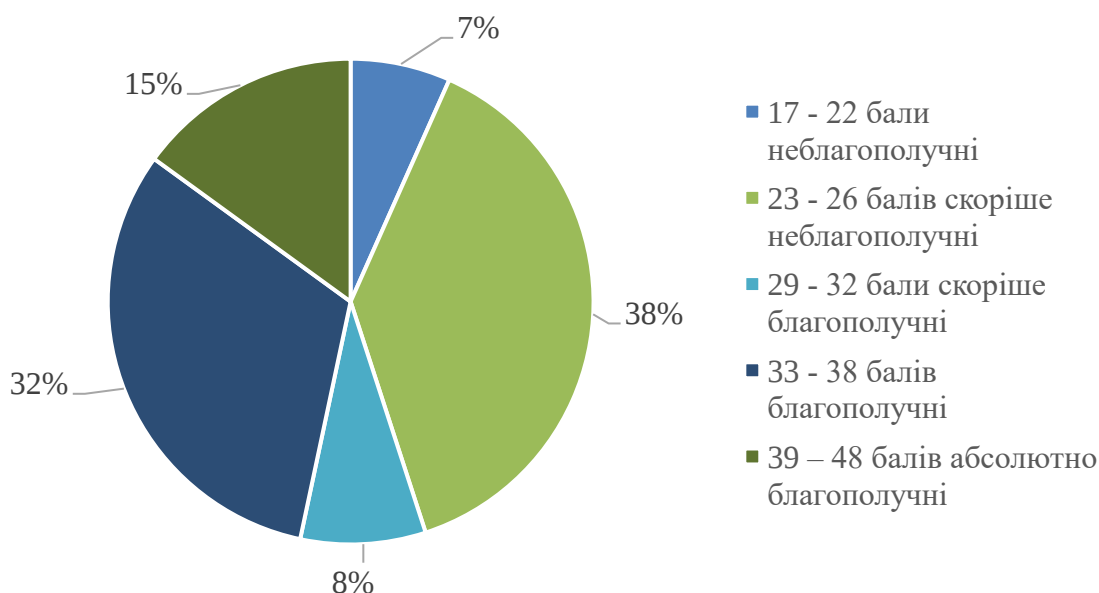

Рис. 2.1. Показники рівня задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості за методикою «Ступінь задоволеності шлюбом» (В. В. Столін, Т.Л.Романова, Г. П. Бутенко)

Високий рівень задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості характеризується наступним: позитивна оцінка свого чоловіка, усвідомлення і визнання його переваг; відсутність критичності щодо «слабкостей» партнера та його недоліків; впевненість у правильності вибору чоловіка; більше переживання почуття щастя в порівнянні з сімейним життям інших; наявність

розуміння та емоційної підтримки зі сторони чоловіка; зосередженість уваги на позитвних характеристиках свого шлюбу; переживання тих почуттів, з якими жінка виходила заміж; задоволення від спілкування і взаємодії зі своїм чоловіком.

На другому етапі дослідження було проведено вивчення установок у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості задоволених шлюбом і жінок цього віку, які незадоволені шлюбом.

Дослідження проведено на основі психологічної методики «Вимірювання установок в сімейній парі» Ю. Є. Альошиної, Л. Я. Гозмана (Додаток Б).

Позитивне ставлення до людей та оптимістичність уявлення про людей взагалі, визначено у 87% жінок, задоволених шлюбом. Негативне сприйняття інших визначено у 13%. 85% жінок цієї групи орієнтовані на задоволення від взаємодії з партнером, а 15% – мають установку на виконання обов'язку в подружніх відносинах. 79% надають значну роль дітей в житті родини. 87% орієнтовані на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя.

86% продемонстрували негативне ставлення до розлучення і 91% орієнтовані на підтримку почуття кохання у шлюбі. 87% надають високу оцінку значенню сексуальних відносин в сімейному житті і 85% відкриті до обговорення теми сексуальних відносин. У 80% менш традиційні уявлення про роль жінки в сім'ї. 67% менш ощадливі і легко тратять гроші, а ощадливість і економність проявляють 33% цієї групи.

Результати дослідження установок у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості, що задоволені шлюбом, представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Установки у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості,
задоволених шлюбом**

Судження	Оцінка установок у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості, задоволених шлюбом	
	0–18 балів	19–29 балів
ставлення до людей	негативне	позитивне
	13%	87%
альтернатива між почуттям обов'язку та отриманням задоволенням	почуття обов'язку	отриманням задоволенням
	15%	85%
роль дітей в житті людини	низька оцінка	висока оцінка
	21%	79%
орієнтація на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя	невиражена орієнтація	виражена орієнтація
	13%	87%
ставлення до розлучення	лояльне ставлення	негативне ставлення
	14%	86%
ставлення до кохання	низька оцінка значення кохання	орієнтація на підтримку кохання
	9%	91%
значення сексуальних відносин в сімейному житті	низька оцінка	висока оцінка
	13%	87%
ставлення до «заборони» теми сексуальних відносин	заборонність теми	відкритість до обговорення
	15%	85%
орієнтація на традиційні уявлення про роль жінки в сім'ї	більш традиційні уявлення про роль жінки в сім'ї	менш традиційні уявлення про роль жінки в сім'ї
	20%	80%
ставлення до грошей	бережливе ставлення	легкість трат
	33%	67%

Результати дослідження установок у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості, що задоволені шлюбом, графічно представлені на діаграмі 2.2

Рис. 2.2. Результати дослідження установок у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості, що задоволені шлюбом

В результаті дослідження установок у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості, які незадоволені шлюбом, визначено наступне

Позитивне ставлення до людей виявлено у 43% жінок, а негативне сприйняття інших продемонстрували 57%. 68% жінок орієнтовані на виконання обов'язку в подружніх відносинах, а 32% – на задоволення від взаємодії з партнером. 57% надають значності дітей в житті родини. Орієнтовані на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя 22% жінок незадоволених шлюбом. Лояльність до розлучення визначено у 75% учасниць опитування цієї групи і 21% орієнтовані орієнтовані на підтримку почуття кохання у шлюбі. 59% надають високу оцінку значенню сексуальних відносин в сімейному житті і 41% не надають вагомості цим темам. 25% відкриті до обговорення теми сексуальних відносин. У 68% більш традиційні уявлення про роль жінки в сім'ї. Ощадливість характерна для 67% цієї групи, а 33% легко тратять гроші.

Результати дослідження установок у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості, що незадоволені шлюбом, представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

**Установки у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості,
незадоволених шлюбом**

Судження	Оцінка становок у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості, незадоволених шлюбом	
	0–18 балів	19–29 балів
ставлення до людей	негативне	позитивне
	57%	43%
альтернатива між почуттям обов'язку та отриманням задоволенням	почуття обов'язку	отриманням задоволенням
	68%	32%
роль дітей в житті людини	низька оцінка	висока оцінка
	43%	57%
орієнтація на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя	невиражена орієнтація	виражена орієнтація
	78%	22%
ставлення до розлучення	лояльне ставлення	негативне ставлення
	75%	25%
ставлення до кохання	низька оцінка значення кохання	орієнтація на кохання
	79%	21%
значення сексуальних відносин в сімейному житті	низька оцінка	висока оцінка
	41%	59%
ставлення до «заборони» теми сексуальних відносин	заборонність теми	відкритість до обговорення
	75%	25%
орієнтація на традиційні уявлення про роль жінки в сім'ї	більш традиційні уявлення про роль жінки в сім'ї	менш традиційні уявлення про роль жінки в сім'ї
	68%	32%
ставлення до грошей	бережливе ставлення	легкість трат
	67%	33%

Результати дослідження установок у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості, що незадоволені шлюбом, графічно представлені на діаграмі 2.3

Рис. 2.3. Результати дослідження установок у сімейній парі жінок періоду ранньої дорослості, що незадоволені шлюбом

На наступному етапі дослідження були проаналізовані показники розуміння, емоційної привабливості та поваги подружжя один до одного за допомогою методики «Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет» (РЕА) А. Н. Волкової.

Відповідно до результатів отриманих даних за вказаною методикою, у жінок періоду ранньої дорослості, що задоволені шлюбом, було визначено наступне. У 24% опитаних спостерігається низька і у 76% – висока оцінка блоку «Розуміння», що свідчить про наявність розуміння більшістю жінок цієї групи особистості партнера по шлюбу та знання його індивідуальних особливостей. Вказане свідчить про те, що жінки з високим показником оцінки блоку «Розуміння» не заглиблюються в інтерпретацію поведінки партнера по шлюбу, його думок, почуттів і намірів та легко можуть враховувати ці особливості чоловіка під час спілкування. Низькі оцінки за шкалою свідчать

про наявність складностей у спілкуванні з чоловіком, комунікативних бар'єрів і, в зв'язку з цим, можливості виникнення конфліктів.

Щодо наступного блоку – «Емоційне тяжіння», то було визначено, що 18% жінок відчують втому, роздратованість від взаємодії з партнером по шлюбу, що виявляється у зменшенні привабливості чоловіка для жінки, а також свідчить про зниження інтересу до нього як до особистості.

82% жінок з опитаних мають високі показники за шкалою «Емоційне тяжіння», що свідчить про наявність емоційної привабливості партнера, бажання спілкуватися з чоловіком, і це забезпечує ефективність взаємодії та виникнення специфічного терапевтичного ефекту від спілкування. Проте, вважаємо, що виражене емоційне тяжіння жінки до чоловіка, що виявлено у більшості жінок цієї групи, може ускладнити перенесення тривалої розлуки, що може виникнути в результаті обставин життя.

Третій блок опитувальника (питання №31-45) дозволяє виявити рівень авторитетності (поваги) до партнера по шлюбу. Аналіз результатів за цією шкалою дозволяє оцінити те, наскільки дружина поважає чоловіка, сприймає його інтереси і захоплення, що, на нашу думку, безпосередньо, впливає на її задоволеність шлюбом. Низькі бали за цією шкалою визначено у 21% жінок, свідчать про відсутність визнання авторитетності чоловіка та низький рівень поваги до нього як до особистості. Високий рівень за вказаною шкалою визначено у 79% жінок цієї групи, тобто, – ці жінки поважають партнера по шлюбу як особистість, він має авторитет у системі їх взаємодії. Ці жінки схильні розділяти інтереси, прагнення та бажання чоловіка, його світоглядні позиції.

Результати дослідження групи жінок, що задоволені шлюбом, за методикою «Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет» (РЕА) А. Н. Волкової, представлено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

**Розуміння, емоційна привабливість і повага партнера по шлюбу
жінок періоду ранньої дорослості, що задоволені шлюбом
(за методикою РЕА)**

Шкали розуміння, емоційної привабливості і поваги партнера по шлюбу (за методикою РЕА)	Показники за шкалами	
	0-15	16-30
Шкала «Розуміння»	24%	76%
Шкала «Емоційне тяжіння»	18%	82%
Шкала «Авторитетність (повага)»	21%	79%

Результати дослідження групи жінок, що задоволені шлюбом, за методикою «Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет» (РЕА) А. Н. Волкової, графічно представлені на діаграмі 2.4.

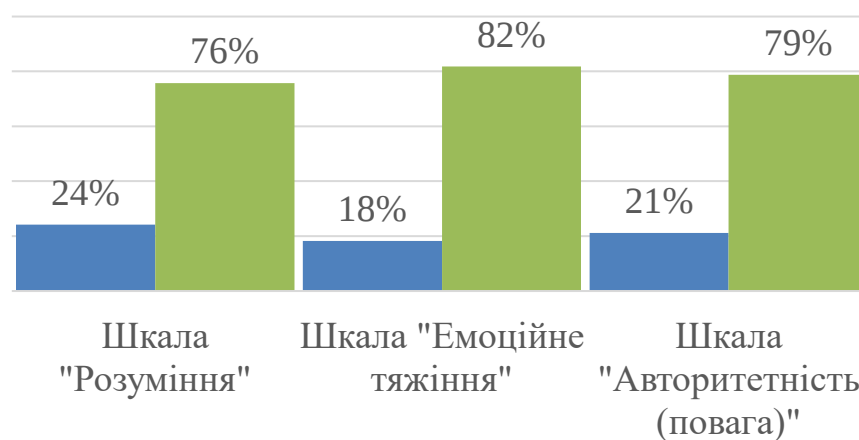

Рис. 2.4. Результати дослідження групи жінок, що задоволені шлюбом, за методикою «Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет» (РЕА) А. Н. Волкової

В результаті проведеного дослідження серед жінок періоду ранньої дорослості, що незадоволені шлюбом, за зметодикою «Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет» (РЕА) А. Н. Волкової, було визначено наступне. У 89% спостерігається низька оцінка за питаннями блоку «Розуміння», 11% жінок мають високі показники оцінки цього блоку. Результати свідчать, що більшість жінок, незадоволених шлюбом, не достатньо розуміють індивідуальні

особливості чоловіка, його особистісні якості, і, відповідно, не враховують їх при спілкуванні з ним. В цих парах труднощі у взаємодії, жінки слабо розуміють почуття чоловіка.

70% жінок цієї групи мають низькі показники за шкалою «Емоційне тяжіння», що свідчить про низький рівень емоційного тяжіння до особистості партнера по шлюбу, незацікавленості у взаємодії. У таких жінок складності в спілкуванні з чоловіком, як правило, наявність комунікативних бар'єрів, переживання подружжям відчуття втоми один від одного.

У 81% жінок ранньої дорослості, незадоволених шлюбом, низькі показники за питаннями блоку «Авторитетність (повага)», що свідчить про невизнання авторитетності чоловіка, низький рівень поваги до нього як до особистості. Ці жінки не розділяють інтереси чоловіка, не підтримують його прагнення та не розуміють бажання, позиції їх світогляду не збігаються. Високі показники за цією шкалою визначено у 19% жінок.

Результати дослідження групи жінок, що незадоволені шлюбом, за методикою «Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет» (РЕА) А. Н. Волкової, представлено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

**Розуміння, емоційна привабливість і повага партнера по шлюбу
жінок періоду ранньої дорослості, що незадоволені шлюбом
(за методикою РЕА)**

Шкали розуміння, емоційної привабливості і поваги партнера по шлюбу (за методикою РЕА)	Показники за шкалами	
	0-15	16-30
Шкала «Розуміння»	89%	11%
Шкала «Емоційне тяжіння»	70%	30%
Шкала «Авторитетність (повага)»	81%	19%

Результати дослідження групи жінок, що незадоволені шлюбом, за методикою «Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет» (РЕА) А. Н. Волкової, графічно представлені на діаграмі 2.5.

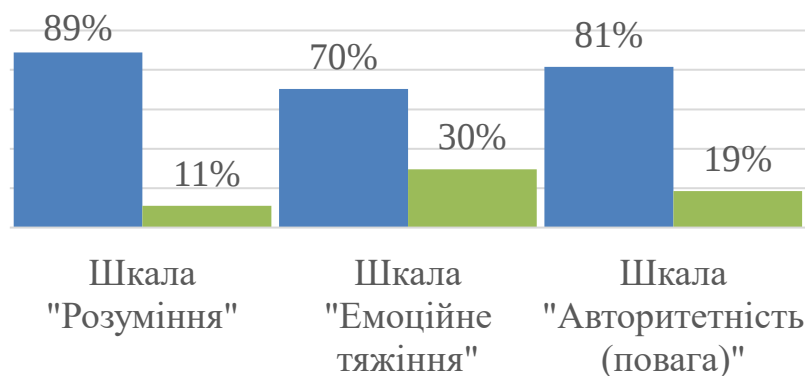

Рис. 2.5. Результати дослідження групи жінок, що незадоволені шлюбом, за методикою «Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет» (РЕА) А. Н. Волкової

2.3. Програма-тренінг «Гармонія, а не конфлікт в подружньому житті».

Після проведеного дослідження визначено, що жінки періоду ранньої дорослості, які не задоволені своїм шлюбом, мають ускладнене спілкування та конфліктні відносини з чоловіками. В результаті проведеного дослідження визначено, що основними причинами потенційного виникнення конфліктів, як чинників незадоволеності шлюбом подружжя, є: невміння слухати партнера; нерозуміння між партнерами в процесі спілкування; невміння домовитись; нестримність емоцій – низький рівень емоційного самоконтролю.

Метою даної програми є профілактика виникнення конфліктів у взаємодії партнерів по шлюбу.

На першому етапі програми проводиться психологічне консультування подружньої пари.

Компонент психологічного консультування включає:

- висвітлення питань виникнення конфліктів у сім'ї, їх особливостей, перебігу;
- обговорення проблем, пов'язаних з особливостями адаптації до подружнього життя;
- визначення особливостей ведення діалогу у міжособистісній взаємодії партнерів по шлюбу.

Консультування розраховане на 4 години.

Періодичність: зустрічі з учасниками програми плануються 2 рази на тиждень тривалістю 1 год.

Програма включає інформаційний блок, де висвітлюються причини виникнення подружніх конфліктів; види подружніх конфліктів; стратегії поведінки партнерів в процесі конфліктної взаємодії; специфіка профілактики подружніх конфліктів.

Цілі програми.

1. Розвиток саморефлексії та рефлексії у міжособистісній взаємодії партнерів по шлюбу.
2. Формування прийомів активного слухання, навичок конструктивного діалогу під час спілкування, розуміння індивідуальних особливостей партнера по шлюбу та їх врахування в ході взаємодії.
3. Формування навичок коректно висловлювати претензії та висувати пропозиції співпраці в процесі конфліктної взаємодії.

У програмі передбачено наступні сесії.

Завдання першої сесії – проведення серії вправ на розвиток саморефлексії та рефлексії у взаємодії з партнером по шлюбу, розвиток емпатії.

Сесія №1. «Приймаю себе».

Мета: розвиток саморефлексії.

Вправи на рефлексію компонентів образу «Я», що дозволяють досягти наступних цілей: визначити і оцінити власні індивідуальні особливості за допомогою методу метафор; навчитися виявляти складові «Я-концепції»;

розвиток саморефлексії та рефлексії у міжособистісній взаємодії – розвинути вміння «бачити» себе очима інших і розуміти індивідуальні особливості партнерів по спілкуванню.

Вправа. «Я – унікальна особистість!».

Мета: розвиток саморефлексії та рефлексії міжособистісної взаємодії, розвиток емпатії.

Інструкція. Завдання виконується в парі. Один з партнерів розповідає про себе, потім учасники обмінюються ролями. Завдання – повідомити партнеру інформацію про себе – описати індивідуальні особливості власного «Я»: риси характеру, вольові якості, здібності, особистісні досягнення, тощо, – все, що підкреслює унікальність особистості та викликає гордість за свої досягнення. Партнер по взаємодії повинен демонструвати зацікавленість і підтримку, стимулюючи продовжувати перелік. Потім партнери обмінюються ролями. Завдання учасників після виконання вправи – назвати представлену інформацію щодо особистості партнера, не намагаючись вибрати найважливіше.

Вправа «Серветка».

Мета: формувати навички ставитися з розумінням до індивідуальних особливостей особистості партнера по взаємодії та враховувати їх в процесі спілкування та вирішення конфліктів.

Обладнання: аркуші паперу.

Інструкція. Кожний учасник отримує паперові серветки, які пропонується скласти за інструкцією (як для виготовлення паперової «сніжинки»), надалі – учасники, знову-таки, за інструкцією обривають краї паперу, розгортають серветку і обговорюють отриманий результат. Учасники надають відповіді на запропоновані питання: «Чи можна повернути серветку до попереднього вигляду?»; «Чому, виконуючи однакові інструкції, результат у учасників вийшов різний?». Учасникам пропонується обговорити виконання вправи – кожен бачить ситуацію, пов'язану з виконанням завдання, по-своєму, має індивідуальні особливості, що проявляються у виконанні завдання, – і, відповідно, результат діяльності учасників – різний. В зв'язку з цим, учасники

визначають причини наслідків вирішення проблемних питань у взаємодії подружжя, значення та необхідність правил поведінки під час спілкування, зокрема, – під час обговорення спірних питань в конфліктних ситуаціях.

Завдання другої сесії – проведення серії вправ на формування прийомів активного слухання, конструктивного діалогу у взаємодії з партнером по шлюбу.

Сесія №2. «Не тільки слухати, а й чути».

Вправа «Чи правильно я сприйняв твоє повідомлення?».

Мета: формування прийомів активного слухання, навчитися слухати і чути партнера, відійти від тенденції «внутрішнього діалогу».

Інструкція: подружжю необхідно сісти обличчям один до одного. Один із них має виголосити будь-яке твердження, яке вважає правильним. Партнер повинен повторити твердження словами першого з тією ж інтонацією, наголосами, виразом обличчя, положенням тіла та повторенням рухів. Потім слід обміняти ролями. Під час виконання цієї вправи необхідно концентрувати всю свою увагу на особистості партнера, щоб повноцінно сприйняти інформацію, яка передається. Також, потрібно спробувати відчувати різницю між тими моментами, коли партнери слухали не уважно, та моментами, коли досить уважно слухали один одного. Після закінчення вправи результати обговорюються, партнери обмінюються враженнями, роблять висновки.

Вправа «Те, що хочу».

Мета: визначити індивідуальні потреби подружжя у парі, навчитися розповідати партнеру про власні потреби, коректно висловлювати претензії та висувати пропозиції співпраці.

Обладнання: аркуші паперу, ручки.

Інструкція: учасники працюють індивідуально протягом 10 хв., їх завдання виписати свої потреби, які на їх думку, в першу чергу, повинні бути задоволені в сім'ї, а потім розставити пріоритети від найбільшого до найменшого. Результати вправи озвучуються, співставляються і обговорюються партнерами.

В програмі пропонуються рекомендації щодо налагодження відносин партнерів по шлюбу та урегулювання конфліктів.

1. Бути уважним до повідомлень партнера під час взаємодії. Трапляється, що партнери не чують оди одного, що призводить до накопичення протиріч, які, з часом, виражаються у взаємних претензіях.
2. З метою налагодження конструктивної взаємодії потрібно використовувати навички активного слухання та налагодити зворотній зв'язок під час спілкування. У ситуації обговорення проблеми потрібно постаратися проаналізувати власні дії та дії партнера, озвучити актуальність проблеми і, шляхом обговорення, спільно визначити шляхи вирішення. Для полегшення розуміння ситуації рекомендується скласти письмово список того, що партнер намагався донести.
3. Зосередити увагу на собі, а не на партнері. Під час сімейних конфліктів, зазвичай, кожен хоче, щоб його партнер визнав себе винним. У кожного є очікування, що інший почне поводити себе інакше, відповідно, – партнери починають вказувати один одному на недоліки, що не сприяє співпраці.
4. З метою налагодження конструктивних відносин та взаємодії у шлюбі необхідно почати змінювати стереотипи мислення, акцентувати увагу на тому, що об'єднує, думати в іншому напрямку, наприклад: «Що я могла (міг) би зробити, щоб проявляти любов, коли поведінка партнера мене засмучує». Орієнтація на взаємодію в партнерських відносинах сприяє зменшенню конфліктних ситуацій та непорозумінь.
5. Конфлікти у сім'ї, загалом, дуже поширене явище, вони негативно впливають на стосунки партнерів по шлюбу. Їх вирішення можливе лише шляхом активного діалогу.

Очікувані результати програми.

1. Жінки виявляють ціннісне ставлення як до власних індивідуальних особливостей, так і до особливостей свого чоловіка, виявляють щиру зацікавленість процесом ефективної міжособистісної комунікації в подружніх

відносинах, цінують і поважають як своє право, так і право чоловіка на вияв емоцій під час взаємодії.

2. Партнери подружжя вміють регулювати власну поведінку та емоційний стан, володіють методами конструктивного вираження негативних почуттів, здатні самостійно планувати свої дії під час обговорення конфліктних ситуацій.

3. Подружжя формує навички вибудовувати ефективну міжособистісну комунікацію, оволодіває методами ефективного вирішення конфлікту у процесі комунікації.

4. Аналізуюється власна поведінка та емоційні стани.

5. Формуються знання щодо причини конфліктів у сім'ї, їх особливості та способи розв'язання.

Висновки до розділу 2

В результаті організації і проведення емпіричної складової дослідження психологічних чинників задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості, визначено наступне.

1. За допомогою опитувальника «Ступінь задоволеності шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко) визначено дві групи жінок періоду ранньої дорослості – задоволених шлюбом і незадоволених шлюбом.

2. В результаті проведеного дослідження за участі жінок періоду ранньої дорослості задоволених шлюбом за методикою «Вимірювання установок в сімейній парі» Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозмана, визначено наступне. Позитивне ставлення до людей та оптимістичність уявлення про людей взагалі, визначено у 87% жінок, задоволених шлюбом. 85% цих жінок цієї групи орієнтовані на переживання задоволення від взаємодії з партнером, а 15% – мають установку на виконання обов'язку в подружніх відносинах. 79% виділяють значну роль дітей в житті родини. 87% орієнтовані на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя. 86% продемонстрували негативне ставлення до розлучення і 91% орієнтовані на підтримку почуття кохання у шлюбі. 87% надають високу оцінку значенню сексуальних відносин в сімейному житті і 85% відкриті до обговорення теми сексуальних відносин. У 80% менш традиційні уявлення про роль жінки в сім'ї. 67% менш ощадливі і легко тратять гроші, а ощадливість і економність проявляють 33% цієї групи.

3. В результаті аналізу даних дослідження за участі жінок періоду ранньої дорослості, які незадоволені шлюбом, за методикою «Вимірювання установок в сімейній парі» Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозмана, визначено наступне. Позитивне ставлення до людей виявлено у 43% жінок, а негативне сприйняття інших продемонстрували 57%. 68% жінок орієнтовані на виконання обов'язку в подружніх відносинах, а 32% – на задоволення від взаємодії з партнером. 57% надають значності дітям в житті родини. Орієнтовані на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя 22% жінок. Лояльність до розлучення визначено у 75% учасниць опитування цієї групи. 59% надають високу оцінку

значенню сексуальних відносин в сімейному житті і 41% не надають вагомості цим темам. 25% відкриті до обговорення теми сексуальних відносин. У 68% більш традиційні уявлення про роль жінки в сім'ї. Ощадливість характерна для 67% жінок цієї групи.

4. В результаті проведеного дослідження за участі жінок періоду ранньої дорослості задоволених шлюбом за методикою «Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет» (РЕА) А. Н. Волкової, визначено, що у більшості жінок (76%) є розуміння особистості партнера по шлюбу та знання його індивідуальних особливостей. На основі розуміння партнера, жінки не заглиблюються в інтерпретацію його поведінки, думок, почуттів і намірів та легко можуть враховувати ці особливості під час спілкування. 82% жінок мають високі показники за шкалою «Емоційне тяжіння», що свідчить про наявність емоційної привабливості партнера, бажання спілкуватися з чоловіком, і це забезпечує ефективність взаємодії та виникнення специфічного терапевтичного ефекту від спілкування. Відповідно до оцінок третього блоку методики, визначено, що 79% жінок поважають партнера як особистість, він має авторитет у системі їх взаємодії. Ці жінки схильні розділяти інтереси, прагнення та бажання чоловіка, його світоглядні позиції.

5. В результаті проведеного дослідження за участі жінок періоду ранньої дорослості незадоволених шлюбом за методикою «Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет» (РЕА) А. Н. Волкової, визначено наступне. Низькі оцінки за шкалою «розуміння» визначені у більшості учасниць (89%), що свідчать про наявність складностей у спілкуванні з чоловіком, комунікативних бар'єрів і, в зв'язку з цим, можливості виникнення конфліктів. 70% жінок цієї групи мають низькі показники за шкалою «Емоційне тяжіння», що свідчить про незацікавленість у взаємодії з партнером по шлюбу. У таких жінок складності в спілкуванні з чоловіком, як правило, існує наявність комунікативних бар'єрів, переживання подружжям відчуття втоми один від одного. У 81% жінок низькі показники за питаннями блоку «Авторитетність (повага)», що свідчить про невизнання авторитетності чоловіка, низький рівень

поваги до нього як до особистості. Ці жінки не розділяють інтереси чоловіка, не підтримують його прагнення та не розуміють бажання, позиції їх світогляду не збігаються.

6. Відповідно до результатів дослідження, була розроблена тренінгова програма «Гармонія, а не конфлікт в подружньому житті» з метою профілактики подружніх конфліктів у молодих сім'ях, яка спрямована на розвиток у подружжя навичок саморегуляції поведінки, ефективної взаємодії, створення емоційн-комфортного клімату в сім'ї, що безпосередньо впливає на рівень задоволеності подружжя шлюбом.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження психологічних чинників задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості, визначено наступне.

1. Задоволеність шлюбними відносинами – це суб'єктивне переживання, яке залежить від задоволеності потреб і очікувань подружжя в шлюбі, що формується на підставі досвіду подружнього життя, під впливом особистих цінностей і установок. Серед факторів, що впливають на задоволеність шлюбом подружжя – соціально-економічні особливості розвитку суспільства в цілому, національні традиції, індивідуально-психологічні та вікові особливості подружжя.

2. В психологічній літературі виділяють значну кількість чинників, що впливають на задоволеність шлюбом жінок. До найбільш вагомих віднесено наступні: характер взаємин між подружжям, збіг або розбіжності ціннісних орієнтацій партнерів, характер дитячо-батьківських відносин, мотиви вступу в шлюб і індивідуально-психологічні особливості кожного з подружжя.

3. В результаті проведеного теоретичного аналізу досліджень щодо задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості, визначено, що задоволеність шлюбом представниць цього вікового періоду визначається стажем сімейного життя, задоволеністю трудовою або професійною діяльністю, мотивами одруження, також залежить від наявності дітей та їх віку, індивідуально-психологічних та особистісних характеристик партнера по шлюбу.

4. В результаті проведення емпіричної складової дослідження визначено чинники задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості. Це – установки жінок на позитивне ставлення до людей загалом, отримання задоволення від взаємодії з партнером в подружніх відносинах, орієнтованість на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя, підтримку почуття кохання у шлюбі, високу оцінку значенню сексуальних відносин в сімейному житті і готовність до обговорення теми сексуальних відносин.

5. Важливим чинником задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості визначено розуміння партнера по шлюбу та знання його індивідуальних особливостей, що сприяє ефективності взаємодії, переживанню задоволення від спілкування, долати комунікативних бар'єрів, мінімізації конфліктної взаємодії.

6. Наступним чинником задоволеності шлюбом жінок періоду ранньої дорослості є емоційна близькість з партнером, що свідчить про наявність емоційної привабливості партнера і сприяє високій оцінці жінками взаємодії з чоловіком, прагненні до спілкування та спільної діяльності, виникнення специфічного терапевтичного ефекту від спілкування.

7. Чинником, що впливає на задоволення жінками періоду ранньої дорослості шлюбом є визнання авторитетності партнера у системі їх взаємодії, поваги до нього як до особистості, схильності розділяти інтереси, прагнення та бажання чоловіка на основні співпадання світоглядних позицій.

8. В результаті емпіричної складової дослідження визначено, що переважна більшість жінок періоду ранньої дорослості – учасниць експерименту, незадоволених шлюбом, орієнтована на виконання обов'язку в подружніх відносинах, а не на переживання задоволення від взаємодії з партнером. Вони не орієнтовані на спільну діяльність в подружніх відносинах, лояльні до розлучення, «не відкриті» до обговорення теми сексуальних відносин. У більшості жінок цієї групи традиційні уявлення про роль жінки в родині, вони більше ощадливі у фінансових витратах, ніж жінки задоволені шлюбом. Переживання незадоволеності шлюбом жінок сприяє виникненню ускладень у спілкуванні між подружжям, виникненні почуття втоми один від одного, емоційної «холодності», появи конфліктної взаємодії.

9. Вважаємо, що участь подружжя у тренінгових програмах з метою формування і розвитку навичок саморегуляції поведінки та ефективної конструктивної взаємодії є необхідною умовою створення емоційно-комфортного клімату в сім'ї що сприяє задоволеності подружжя шлюбом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alireza Nikbakht Nasrabadi, Zeinab Tavakol1, Zahra Behboodi Moghadam, Hamid Salehiniya, Elham Rezaei A Review of the Factors Associated with Marital Satisfaction. – URL: <https://www.gmj.ir/index.php/gmj/article/view/641/html> (Last accessed: 02.11.2021).
2. Buss D. M., Shackelford T. K. Susceptibility to infidelity in the first year of marriage. *Journal of Research in Personality*. 1997. № 31. P. 193–221
3. Early Adulthood. 3C INSTITUTE: website. – URL: <https://www.3cfamilyservices.com/life-stages/adults/early-adulthood/> (Last accessed: 28.10.2021).
4. Holland J. L. Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments. *Psychological Assessment Resources*. 1997. – URL: <https://psycnet.apa.org/record/1997-08980-000> (Last accessed: 29.10.2021).
5. Wallerstein J.S. Psychological tasks of marriage. *American Journal of Orthopsychiatry*. 1999. № 66(2). – URL: <https://psyjournal.ru/articles/psihologicheskie-zadachi-braka> (Last accessed: 27.10.2021).
6. JN Ndlovu Psychosocial predictors of Marital Satisfaction among Married People in Gauteng Province. South Africa. 2013. – URL: https://repository.nwu.ac.za/bitstream/handle/10394/17293/Ndlovu_JN.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Last accessed: 02.11.2021).
7. Karney B. R., Bradbury T. N. Neuroticism, marital interaction, and the trajectory of marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1997. № 72. P. 1075–1092.
8. L.Hjelle, D.Ziegler. Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications. New York: McGraw–Hill, 1992.
9. Eysenck H. J. Psychological factors as predictors of marital satisfaction. *Advances in Behavior Research and Therapy*. 1981. №3. P. 151–192. – URL: https://hanseysenck.com/wp-content/uploads/2019/12/1981_eysenck_wakefield –

[psychological factors as predictors of marital satisfaction advances.pdf](#) (Last accessed: 02.11.2021).

10. Shackelford T. K., Buss D. M. Marital satisfaction and spousal cost–infliction. *Personality and Individual Differences*. 2000. № 28. P. 917–928.

11. Абрамова Г. С. Возрастная психология : учебное пособие для студентов вузов. Екатеринбург, 2000. 672 с.

12. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. М.: Независимая фирма «Класс», 2016. 208 с.

13. Андреева Т. В. Психология семьи : учебное пособие. Изд. 3-е. ООО Издательство «Питер», 2014. 336 с.

14. Васильченко Г. С., Решетняк Ю. А. Брачный клиринг. *Вопросы кибернетики*. 1978. Вып. 28. С.25–34.

15. Васягина Н. Н. Субъектное становление женщины–матери: основные концептуальные положения. *Психологические проблемы современной семьи* : сборник тезисов VI-ой Международной научной конференции 30 сентября – 4 октября. 2015 г. Москва–Звенигород, 2015. С. 709–714.

16. Головей Л. А. Психология развития и возрастная психология : учебник и практикум для прикладного бакалавриата. 2–е изд., испр. М.: Издательство Юрайт, 2017. 413 с.

17. Голод С. И. Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты. Л.: Наука, 1984. 136 с.

18. Громова Ю. С. Исследование связи удовлетворенности браком с уровнем социокультурной совместимости и мотивацией достижения успеха. *Вестник магистратуры*. 2014. Вып. 2 (29). С. 62–65.

19. Дмитриенко А. К. Социально–психологические факторы стабильности брака в первые годы супружеской жизни: автореф. на соиск. уч. степ. канд. психол. наук. Киев, 1989. 21 с.

20. Зайцева Т. В. Факторы и условия супружеской удовлетворенности браком: дилемма двойной идентичности. *Психология и семья*: материалы II

науч.–практ. интернет–конф., 25 мая – 25 сентября 2006 г. Минск, 2006. С. 392–399.

21. Земска М. Семья и личность. М.: Просвещение, 2008. 180 с.
22. Коновалова К. С. Факторы, влияющие на уровень удовлетворенности браком супругов. *Молодой учёный*. 2019. № 50. С. 426–428. – URL: <https://moluch.ru/archive/288/65252/> (дата обращения: 23.10.2021)
23. Контылева Е. А. Удовлетворенность браком и профессиональной самореализацией у современных мужчин и женщин. *Современные научные исследования и инновации*. 2017. №5. – URL: <https://web.snauka.ru/issues/2017/05/81389> (дата обращения: 20.10.2021)
24. Котельникова Ю. С. Удовлетворенность брачно–семейными отношениями в молодых семьях. *Психология. Историко–критические обзоры и современные исследования*. 2017. №2А. С. 181–190.
25. Кулагина И. Ю. Психология развития и возрастная психология. Полный жизненный цикл развития человека : учебное пособие для вузов. Изд. 2–е. Москва : Академический Проект, 2020. 420 с.
26. Куликов Л. В. Детерминанты удовлетворенности жизнью. *Общество и политика: Современные исследования, поиск концепций*. 2000. С. 476–510.
27. Чурило Н. В. Общая характеристика психического развития в зрелом возрасте : веб–сайт. – URL: <https://bspu.by/blog/churilo/article/lection/lekciya-obshaya-harakteristika-psiicheskogo-razvitiya-v-zrelom-vozhaste> (дата обращения: 23.10.2021)
28. Лидерс А. Г. Психологическое обследование семьи : учеб. пособие практикум для студ. фак. психологии высш. учеб. заведений. Изд. 2–е, М.: Издательский центр «Академия», 2007. 432 с.
29. Мельникова Д. А., Ильинский С. В. Психологические факторы удовлетворенности браком супругов в молодой семье. *Вестник СамГУ*. 2016. С. 112–125.

30. Мерушкина Т. Т. Особенности взаимосвязи уровня удовлетворенности браком с кризисом среднего возраста мужчины и женщины. Пермь, 2018. 450 с.
31. Моисеева Т. А., Ооржак А. Ю., Стародубец О. Д. Гендерные различия удовлетворенности «гражданским браком». *Молодой ученый*, 2018. №23. С. 393–396.
32. Обозов Н.Н., Обозова А.Н. Три подхода к исследованию психологической совместимости. *Вопросы психологии*. 1981. № 6. С. 98–101.
33. Поддержка в интернете университетских проектов Алексея Дедова. *Электронная библиотека, конспекты лекций, методические рекомендации* : веб-сайт. – URL: <http://dedovkgu.narod.ru/porm/porm17.htm> (дата обращения: 21.10.2021)
34. Понятие удовлетворенность браком и факторы, влияющие на удовлетворённость браком : веб-сайт. – URL: <https://cyberpedia.su/23xa812.html> (дата обращения: 23.10.2021)
35. Прохорова О. Г., Холостова Е. И., Черняк Е. М. Семейное воспитание : учебник для бакалавров. Москва: Издательство Юрайт, 2013. 403 с. – URL: https://studme.org/53422/sotsiologiya/udovletvorennost_brakom (дата обращения: 22.10.2021)
36. Пэйдж С. Супружеская жизнь: Путь к гармонии. М.: Мирт, 1995. 416 с.
37. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. Изд. 8–е, перераб. и доп. М.: «Педагогика. Пресс», 1996.
38. Психология человека от рождения до смерти / под ред. А. А. Реана. СПб, 2002. 656 с. – URL: http://sbiblio.com/biblio/archive/rean_psi/12.aspx (дата обращения: 24.10.2021)
39. Психология. А–Я: Словарь–справочник М, 1999. С. 334.
40. Семья и современный социум, серия: семья и дети в современном мире : коллективная монография. / под ред. В. Л. Ситникова, С. А. Бурковой, Э. Б. Дунаевской. СПб.: «Социально–гуманитарное знание», 2017. 466 с.

41. Сорокина Е. С. Жизненные стратегии молодой семьи в современном обществе. *Социальная политика и социология*. 2007. №2. С. 126–131.
42. Коломинский Я. Л. Жеребцов С. Н. Социальная психология развития личности. Минск: Выш. шк., 2009. 336 с.
43. Сысенко В. А. Устойчивость брака: проблемы, факторы и условия. М., 1981. 210 с.
44. Сысенко В. А. Устойчивость брака. Проблемы, факторы, условия. *Финансы и статистика*. 2008. 198 с.
45. Сысенко В. А. Брак и семья сегодня. М.: Наука, 2007. 164 с.
46. Сысенко В. А. Супружеские конфликты. М., 1983. 375 с.
47. Сычев О. А. Социально–психологические факторы удовлетворенности отношениями в молодых супружеских парах *Социальная психология и общество*. 2017. № 1. С. 56–74.
48. Федотова Н. Ф. Ролевые ожидания мужа и жены, их регулятивное воздействие на развитие супружеских отношений. *Семья и личность: тезисы докладов всесоюзной конференции* в г. Гродно. М., 2001. С. 100–101.
49. Шавлов А. В. Факторы удовлетворенности браком в семье. М., 1995, 200 с.
50. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. М. : Издательская группа «Прогресс», 1996. 344 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник задоволеності шлюбом (В. В. Столін, Т. Л. Романова і Г. П. Бутенко)

Призначення методики – діагностика ступеня задоволеності-незадоволеності шлюбом кожного з подружжя, а також збігу або неузгодженості отриманих результатів.

В основі опитувальника лежить уявлення про задоволеність шлюбом як про досить стійке емоційне явище, що містить, перш за все, почуття, як узагальнену емоцію, генералізоване переживання, ніж раціональну оцінку успішності шлюбу в тих чи інших параметрах, яке може проявлятися як безпосередньо в емоціях, що виникають у різних ситуаціях, так і в різноманітних думках, оцінках, порівняннях.

Запропонований опитувальник може бути використаний під час проведення наукового дослідження в галузі психології сім'ї, під час психопрофілактичних обстежень, при роботі з людьми в РАГСх і судах, а також у сфері сімейного консультування і психотерапії. Опитувальник задоволеності шлюбом можна з успіхом застосовувати для діагностики кризового стану подружньої системи на будь-якому етапі життєвого циклу сім'ї.

Опис методики

Текст методики складається з 24 тверджень, які можуть свідчать про наступне.

1. Порівняння свого шлюбу з іншими шлюбами.
2. Припущення про оцінку власного шлюбу з боку.
3. Констатація тих чи інших почуттів на адресу партнера по шлюбу в сьогоденні або минулому.
4. Власна оцінка партнера по шлюбу за низкою параметрів.
5. Установка на зміну характеру партнера по шлюбу.
6. Думка позитивна або негативна щодо шлюбу взагалі.

Кожному твердженню відповідають три варіанти відповіді: «вірно», «важко сказати», «невірно» (або їх семантичні аналоги).

Інструкція: «Уважно читайте кожне твердження і вибирайте один із трьох запропонованих варіантів відповідей. Намагайтеся уникати проміжних відповідей типу «важко сказати», «важко відповісти» і т. д. Виконуйте роботу по можливості швидко».

Текст опитувальника.

1. Коли люди живуть так близько, як це відбувається в сімейному житті, вони неминуче втрачають взаєморозуміння і гостроту сприйняття іншої людини:

- а) вірно;
- б) не впевнений;
- в) невірно.

2. Ваші подружні відносини приносять Вам:

- а) швидше занепокоєння і страждання;
- б) важко відповісти;
- в) швидше радість і задоволення.

3. Родичі та друзі оцінюють Ваш шлюб:

- а) як удалий;
- б) щось середнє;
- в) як невдалий.

4. Якби Ви могли, то:

- а) Ви б багато що змінили в характері Вашого чоловіка (Вашої дружини);
- б) важко сказати;
- в) Ви б не стали нічого змінювати.

5. Одна з проблем сучасного шлюбу в тому, що все «приїдається», в тому числі, – і сексуальні відносини:

- а) вірно;
- б) важко сказати;
- в) невірно.

6. Коли Ви порівнюєте Вашу сімейне життя із сімейним життям Ваших друзів і знайомих, Вам здається:

- а) що Ви найнещасніші інших;
- б) важко сказати;
- в) Ви щасливіше інших.

7. Життя без сім'ї, без близької людини – надто дорога ціна за повну самотійність:

- а) вірно;
- б) важко сказати;
- в) невірно.

8. Ви вважаєте, що без Вас життя Вашого чоловіка (Вашої дружини) була б неповноцінною:

- а) так, вважаю;
- б) важко сказати;
- в) ні, не вважаю.

9. Більшість людей в якійсь мірі обманюється у своїх очікуваннях щодо шлюбу:

- а) вірно;
- б) важко сказати;
- в) невірно.

10. Тільки безліч різних обставин заважає подумати Вам про розлучення:

- а) вірно;
- б) важко сказати;
- в) невірно.

11. Якби повернувся час, коли Ви вступали в шлюб, то Вашим чоловіком (дружиною) міг би стати:

- а) хто завгодно, але тільки не теперішній (я) чоловік (дружина);
- б) важко сказати;
- в) можливо, що саме теперішній (я) чоловік (дружина).

12. Ви пишаєтеся що така людина, як Ваш (а) чоловік (дружина), поруч з Вами:

- а) вірно;
- б) важко сказати;
- в) невірно.

13. На жаль, недоліки Вашого (її) дружини (чоловіка) часто переважають його достоїнства:

- а) вірно;
- б) важко сказати;
- в) невірно.

14. Основні перешкоди для щасливого подружнього життя криються:

- а) швидше в характері Вашого чоловіка;
- б) важко сказати;
- в) скоріше в Вас самих.

15. Почуття, з якими Ви вступали в шлюб:

- а) посилилися;
- б) важко сказати;
- в) ослабли.

16. Шлюб притупляє творчі можливості людини:

- а) вірно;
- б) важко сказати;
- в) невірно.

17. Можна сказати, що Ваш чоловік (дружина) володіє такими перевагами, які компенсують його недоліки:

- а) згоден;
- б) щось середнє;
- в) ні, не згоден.

18. На жаль, у Вашому шлюбі не все гаразд з емоційною підтримкою один одного:

- а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

19. Вам здається, що Ваш (а) чоловік (дружина) часто робить дурниці, говорить невлад, недоречно жартує:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

20. Життя в сім'ї, як Вам здається, не залежить від Вашої волі:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

21. Ваші сімейні відносини не внесли в життя того порядку і організованості, яких Ви очікували:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

22. Не праві ті, хто вважає, що саме в сім'ї людина найменше може розраховувати на повагу:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

23. Як правило, суспільство Вашого чоловіка (і) доставляє Вам задоволення:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

24. По правді сказати, у Вашій подружнього життя немає і не було жодного світлого моменту:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

Обробка та інтерпретація результатів:

«Ключ»: 1в, 2в, 3а, 4в, 5в, 6в, 7а, 8а, 9в, 10в, 1в, 12а, 13в, 14в, 15а, 1бв, 17а, 18в, 19в, 20в, 21в, 22а, 23а, 24в.

Якщо обраний варіант відповіді («а» чи «в») збігається з наведеним у ключі, то нараховується 2 бали; якщо відповідь проміжний (б) – 1 бал; за відповідь, не збігається з «ключем», – 0 балів. Далі підраховуючи–ється сумарний бал по всіх відповідях. Можливий діапазон тестового бала – від 0 до 48 балів. Високий бал говорить про задоволеність шлюбом.

Вся вісь сумарних балів тесту розбивається на 7 категорій, утворюючи таку шкалу оцінок взаємин:

0–16 балів – абсолютно неблагополучні,

17–22 балів – неблагополучні,

23–26 балів – швидше неблагополучні,

27–28 балів – перехідні,

29–32 балів – швидше благополучні,

33–38 балів – благополучні

39–48 балів – абсолютно благополучні відносини.

Вимірювання установок в подружній парі**Тестовий матеріал**

Методика являє собою 40 суджень, виражають ту чи іншу позицію по 10 значущим для людей сферах:

- 1) ставлення до людей;
- 2) альтернатива між почуттям обов'язку і задоволенням;
- 3) ставлення до дітей;
- 4) ставлення до автономності або залежності подружжя;
- 5) ставлення до розлучення;
- 6) ставлення до любові романтичного типу;
- 7) оцінка значення сексуальної сфери у сімейному житті;
- 8) ставлення до «заборонених сфер сексу»;
- 9) ставлення до патріархального чи егалітарного влаштування сім'ї;
- 10) ставлення до грошей.

Респонденти повинні оцінити ступінь своєї згоди з кожним із тверджень.

Інструкція.

Просимо оцінити ступінь Вашої згоди з запропонованими нижче судженнями. Тут немає і не може бути «правильних» чи «неправильних» відповідей, важливо, щоб обраний варіант найбільш повно відображав Вашу особисту точку зору.

1. Я думаю, що багатьох людей залишають байдужими неприємності оточуючих.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

2. Більшість людей зайняті лише собою, і їх мало цікавить, що відбувається навколо.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

3. Яувєрен (а), що існують певні моральні принципи, якими слід керуватися в будь-яких обставинах.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

4. Погані вчинки люди роблять частіше за все не по своїй волі, а з вини обставин.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

5. Що б людина не робила, головне, щоб він від цього отримував задоволення.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

6. Я вважаю, що навіть незнайомі охоче допомагають один одному, не кажучи вже ^ про близьких людей.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

7. Я думаю, що по можливості потрібно уникати робити те, що тобі неприємно.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

8. Щоб бути щасливим, потрібно перш за все виконувати свої обов'язки перед іншими людьми.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

9. Єдине, що надає сенс людського життя, - це діти.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

10. Я думаю, що подружжя повинні розповідати один одному про все, що їх хвилює.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

11. Сім'я, в якій немає дітей, - неповноцінна сім'я.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

12. Я думаю, що в хорошій сім'ї подружжя повинні розділяти різні хобі та захоплення один одного.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

13. Чим більше дітей у сім'ї, тим краще.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

14. Бути постійним свідком сварок батьків для дитини значно важче, ніж залишитися з одним з батьків після розлучення.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, незалежно від відносин батьків для дитини краще жити з батьком і матір'ю.

15. У хорошій сім'ї подружжя повинні проводити вільний час завжди разом.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Думаю, що вільний час слід проводити порізно.

16. Радість, яку дитина доставляє своїм батькам, не компенсує всього того, чого вони позбавляються-за нього.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, дитина в житті сім'ї може замінити все.

17. Я вважаю, що справжня любов буває один раз в житті.

А. Так, це так. ,

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, любити можна і кілька разів у житті.

18. Часто люди розлучаються, не використавши всіх можливостей налагодити стосунки.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

19. Коли люди люблять один одного, то ніщо їх по-справжньому не радує, якщо поруч немає коханої людини.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, любов не означає, що ніщо інше вже не радує.

20. Я думаю, що взаємна повага і любов подружжя по відношенню один до одного часто бувають значно важливіше, ніж сексуальна гармонія між ними.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

21. Розлучення, по-моєму, дає людині можливість зрештою знайти собі такого супутника життя, який йому потрібен.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, можливість розлучення лише заважає цьому.

22. Я вважаю, що якщо у коханого є якісь недоліки, то потрібно прагнути виправити їх, а не закривати на них очі.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, ^ сли вже любиш людину, то любиш і його гідності, і його недоліки.

23. Останнім часом про сексуальні проблеми дуже вже багато говорять.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

24. Я думаю, що доступність розлучення призвела до того, що руйнуються багато шлюби, які могли б бути вдалим, якби розлучення був неможливий.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, можливість розлучення допомагає зберегти вдалий шлюб і дає засіб виправити помилку.

25. Я вважаю, що всі сімейні проблеми легко розв'язні, якщо фізична близькість обох приносить справжнє задоволення.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

26. Якщо люди люблять один одного, то вони кожен вільну хвилину прагнуть провести разом.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, я думаю, що те, що люди люблять один одного, не означає, що вони постійно хочуть бути разом.

27. Я вважаю, що краще, щоб подружжя якомога рідше обговорювали між собою проблеми, пов'язані з фізичною близькістю.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

28. Я думаю, що значення сексуальної гармонії в сімейному житті зазвичай перебільшується.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

29. Я вважаю, що сімейні відносини залежать тільки від того, як складаються сексуальні відносини подружжя.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

30. Секс може бути такою ж темою для розмови між подружжям, як і будь-яка інша.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

31. Я думаю, що не варто звертатися до фахівця з приводу труднощів у своїй сексуального життя.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, необхідно звертатися.

32. Сучасні жінки все рідше відповідають істинному ідеалу жіночності.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

33. Як зараз, так і в майбутньому всі основні обов'язки жінки будуть пов'язані з домашнім вогнищем, а чоловіки - з роботою.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

34. Для сучасної жінки так само важливо володіти діловими якостями, як і для чоловіка.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, для чоловіка це значно важливіше.

35. І дружина, і чоловік повинні мати деяку суму, яку кожен може витратити так, як вважає за необхідне.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, всі витрати потрібно обговорювати разом.

36. Професійні успіхи дружини заважають щасливого сімейного життя.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

37. Якщо є гроші, то не варто роздумувати, купити чи не купити вподобану річ.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, це не так.

38. Я думаю, що слід реєструвати (наприклад, записувати) все зроблені витрати.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Врялуш це так.

Г. Ні, це не так.

39. Бюджет сім'ї необхідно планувати до найдрібніших покупок.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи це так.

Г. Ні, я думаю, планувати бюджет не потрібно.

40. Я вважаю, що необхідно робити заощадження, навіть якщо при цьому доводиться собі в чомусь відмовляти.

А. Так, це так.

Б. Ймовірно, це так.

В. Навряд чи є сенс робити заощадження, якщо коштів недостатньо.

Г. Робити заощадження слід тільки в тому випадку, якщо для цього не потрібно економити.

Всі судження групуються у 10 шкал.

1. Шкала ставлення до людей (позитивність ставлення до людей): судження 1, 2, 4, 6.

2. Шкала альтернативи між почуттям обов'язку і задоволенням: судження 3, 5, 7, 8.

3. Шкала ставлення до дітей (значення дітей в житті людини): судження 9, 11, 13, 16.

4. Шкала орієнтації на сумісну або роздільну діяльність, автономність подружжя або ж залежність подружжя один від одного: судження 10, 12, 15, 35.

5. Шкала відношення до розлучення: судження 14, 18, 21, 24.

6. Шкала відношення до кохання: судження 17, 19, 22, 26.

7. Шкала оцінки значення сексуальної сфери у сімейному житті: судження 20, 25, 28, 29.

8. Шкала ставлення до «заборонності сексу» (уявлення про заборону сексуальної теми): судження 23, 27, 30, 31.

9. Шкала ставлення до патріархального чи егалітарного влаштування сім'ї: судження 32, 33, 34, 36.

10. Шкала ставлення до грошей (легкість трат - ощадливість): судження 37, 38, 39, 40.

За кожною шкалою підраховується середнє арифметичне значення чотирьох відповідей. При цьому в прямих питаннях (у «ключачах» нижче перед ними стоїть «+») альтернативам у відповідях приписують такі значення: 4 бали («Так, це так»); 3 бали («Ймовірно, це так»); 2 бали («Навряд Чи це так »); 1 бал (« Ні, це не так »). У зворотніх, потрібно інвертувати питаннях (перед їх номерами нижче стоять знаки «-») бали нараховуються за іншим принципом: альтернативам у відповідях приписують такі значення: 1 бал («Так, це так»); 2 бали («Ймовірно, це так»); 3 бали («Навряд чи це так»); 4 бали («Ні, це не так»).

Ключі для аналізу результатів.

Шкала 1 (-1-2 +4 +6): 4. Чим вищий бал, тим більш оптимістичне уявлення респондента про людей взагалі.

Шкала 2 (+3-5-7 +8): 4. Чим вищий бал, тим виражена орієнтація респондента на почуття обов'язку в порівнянні з почуття задоволенням у шлюбі.

Шкала 3 (+9 +11 +13-16): 4. Чим вищий бал, тим більш значущою представляється респонденту роль дітей в житті людини.

Шкала 4 (+10 +12 +15-35): 4. Чим вищий бал, тим більш виражена у респондента орієнтація на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя.

Шкала 5 (-14 +18-21 +24): 4. Чим вищий бал, тим менш лояльно ставлення респондента до розлучення.

Шкала 6 (+17 +19 +22 +26): 4. Чим вищий бал, тим виражено орієнтація на традиційно подану романтичну любов.

Шкала 7 (+20-25 +28-29): 4. Чим вищий бал, тим менш значущою представляється респонденту сексуальна сфера в сімейному житті.

Шкала 8 (+23 +27-30 +31): 4. Чим вищий бал, тим більше забороненою представляється респонденту тема сексуальних відносин.

Шкала 9 (-32-33 +34-36): 4. Чим вищий бал, тим менш традиційне уявлення респондента про роль жінки.

Шкала 10 (-37 +38-39 +40): 4. Чим вищий бал, тим більше бережливе ставлення респондента до грошей, чим нижче – тим легше він вважає можливим їх витратити.

Неузгодженість результатів по різних установочним шкалам подружжя (у разі проведення методики з подружньою парою) надає підстави для визначення напрямку корекційної роботи, а конкретний зміст відповідей кожного з подружжя дає інформацію про можливі варіанти індивідуального психологічного консультування членів сім'ї.

Додаток В**Розуміння – емоційне тяжіння – авторитет (РЕА)**

(А. Н. Волкова)

Опитувальник призначений для оцінки ступеня розуміння, емоційної привабливості і поваги партнерів у шлюбі.

Опис методики.

Опитувальник складається з 45 тверджень, які стосуються взаємовідносин між партнерами в шлюбі. У тексті опитувальника закладено три шкали, відображені в назві методики: розуміння, емоційне тяжіння і авторитетність (повага). Кожна шкала включає по 15 запитань–тверджень.

Подружжю пропонується самостійно ознайомитися з набором тверджень і висловити свою згоду або незгоду з кожним з них.

Інструкція: «Тут дані висловлювання про Ваше розуміння свого чоловіка (своєї дружини). На ці питання можна відповісти: «Так» (згоден, це так), «Ні» (не згоден, це не так) або вибрати відповідь «Не знаю» (важко сказати).

Напроти відповіді, яку Ви обрали, поставте позначку у відповідній графі бланку».

Текст опитувальника

1. Я легко читаю її (його) думки.
2. Я з працею вгадую її (його) настрій.
3. Я розумію її (його) без слів.
4. Мені важко передбачити, як вона (він) буде вести себе в тій чи іншій ситуації.
5. Я добре знаю її (його) смаки і звички.
6. Мені важко передбачити її (його) думку з того чи іншого питання.
7. Я знаю, чого вона (він) хоче, до чого прагне.
8. Мені здається, я погано її (його) розумію.
9. Вона (він) часто дивує мене вчинками, яких я від неї (нього) не очікував (ла).
10. Я добре знаю її (його) переваги і недоліки.

11. Її (його) внутрішні переживання залишаються для мене загадкою.
12. Я знаю, на що вона (він) здатна (здатний), а на що – ні.
13. Я знаю, що для неї (нього) важливо в житті.
14. Часто з'ясовується, що я невірно її (його) зрозумів.
15. Мені важко сказати, що її (його) може засмутити або порадувати!
16. На мене благотворно діє просто її (його) присутність.
17. Мені подобається слухати її (його) голос, дивитися на її (його) особа.
18. Мене дратують її (його) манери.
19. У неї (нього) неприємне обличчя.
20. Мені подобається спостерігати, як вона (він) ходить, працює, сидить.
21. Мені неприємні її (його) поцілунки, дотики, ласка.
22. Мені подобається її (його) сміх, посмішка.
23. Я важко переносю розлуку з нею (ним).
24. Щось у її (його) зовнішності мені явно не подобається.
25. Я часто критикую її (його) дії та висловлювання.
26. Часто вона (він) висловлює слушні й розумні думки.
27. Її (його) погляди на багато речей неприйнятні для мене.
28. Я дорожу її (його) думкою про мене.
29. Я пишаюся тим, що вона (він) мій друг.
30. Я рідко погоджуюся з її (його) думками та оцінками.
31. Поруч з нею (ним) я відчуваю себе легко і розкуто.
32. В її (його) присутності у мене піднімається настрій.
33. Поруч з нею (з ним) я легко втомлююсь, дратуюся, виходжу з себе.
34. Я готовий (а) відкласти важливі справи, аби побути з нею (з ним) поруч.
35. Часто у мене з'являється бажання відпочити від неї (нього).
36. Я відчуваю себе краще, коли вона (він) відсутня.
37. Я знаходжу в ній (ньому) багато особистих достоїнств, за які я її (його) поважаю як людину.

13			28			43			
14			29			44			
15			30			45			

Обробка й інтерпретація результатів.

Підрахунок балів здійснюється окремо по кожній шкалі відповідно з ключем.

Розуміння:

2 бали за відповіді:

Відповіді «Так»: 1, 3, 5, 7, 10, 12, 13

Відповіді «Ні»: 2, 4, 6, 8, 9, 11, 14, 15

1 бал за відповіді:

Відповіді «Не знаю»: 1–15

Емоційне тяжіння:

2 бали за відповіді:

Відповіді «Так»: 16, 17, 20, 22, 23, 25, 26, 28

Відповіді «Ні»: 18, 19, 21, 24, 27, 29, 30

1 бал за відповіді:

Відповіді «Не знаю»: 16–30

Авторитетність (повага):

2 бали за відповіді:

Відповіді «Так»: 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 45

Відповіді «Ні»: 38, 40, 43, 44

1 бал за відповіді:

Відповіді «Не знаю»: 31–45

Сума балів в межах однієї шкали є числовою мірою певного параметра. Таким чином, методика дозволяє виміряти міру розуміння, емоційної привабливості і поваги партнерів по шлюбу. Максимальне значення по кожній з цих шкал складає 30 балів.

1. Розуміння (1-15 тверджень): оцінка за цією шкалою свідчить про наявність у суб'єкта розуміння особистості партнера, суб'єктивного відчуття знання його індивідуальних особливостей. Суб'єкт, що відзначає розуміння

партнера, не заглиблюється в інтерпретацію його поведінки, думок, почуттів і намірів і легко може враховувати їх при спілкуванні з ним. Низькі оцінки за цією шкалою відображають нерозуміння – відсутність ясної картини розуміння особистості партнера, труднощі в інтерпретації, поясненні його думок, почуттів, вчинків.

2. Емоційне тяжіння (16-30 тверджень) – оцінюються привабливість партнера, бажання спілкуватися, мати з ним справу, терапевтичний вплив контакту на суб'єкта. Невисокі оцінки характеризують складності в спілкуванні у партнерів, відчуття втоми один від одного.

3. Авторитетність (повага) (31-45 тверджень) – показник того, наскільки партнер приймається як особистість, наскільки суб'єкт розділяє його світогляд, інтереси, думки і приймає їх як еталон, або відчуває неповагу (презирство) до партнера як особистості.